

БАЯН АЙРАГ
ЭКСПЛОРАЙШН ХХК

Байгаль орчны менежментийн ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

2024

ЗАВХАН АЙМАГ, ДӨРВӨЛЖИН СУМ

БАЯН АЙРАГ 13409А АШИГЛАЛТЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРӨЛ

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК

Утас +976 77116200 5100

Факс + 976 77116100

Хаяг: Сэнтрал Тауэр 7 давхар
Жанжин Сүхбаатарын талбай – 2, 8
хороо Сүхбаатар дүүрэг ШХ-19
Улаанбаатар 14200

www.bayanairag.com

environment@bayanairag.com

Батлав.

БОАЖЯ-ны Хүрээлэн буй орчны бодлого
зохицуулалтын газрын дарга

Г.Энхмөнх

Зөвшөөрч, хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн:

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК-ийн
Ерөнхий захирал

Ю.Энхтүвшин

**ЗАВХАН АЙМГИЙН ДӨРВӨЛЖИН
СУМЫН НУТАГТ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
ЯВУУЛЖ БУЙ БАЯН АЙРАГ УУРХАЙН
2024 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БАЙГАЛЬ
ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

/АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ДУГААР 13409А /

/АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР 2708701/

Хянасан:

БОАЖЯ-ны Хүрээлэн буй орчны бодлого
зохицуулалтын газрын мэргэжилтэн

.....

Боловсруулсан:

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК-ийн
Байгаль орчны хэлтсийн дэд дарга

Б.Эрдэнэтүвшин

Агуулга

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	4
1.1. КОМПАНИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	4
1.2. ТЕХНИК ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНДЭСЛЭЛ	4
1.3. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ	4
1.4. ОРДЫН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	6
1.5. АЛТ МӨНГӨНИЙ ХҮДРИЙГ НУРУУЛДАН УУСГАХ ТЕХНОЛОГИ	7
1.6. ТУХАЙН ЖИЛИЙН УУЛЫН АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	7
1.7. УУРХАЙН АШИГЛАЛТЫН ҮЕИЙН НЭМЭЛТ ХАЙГУУЛЫН АЖИЛ	8
1.8. 2024 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДАЛ	9
2. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	10
2.1. БАЙГАЛЬ ОРЧИН	10
2.2. НИЙГЭМ	11
2.3. ЭДИЙН ЗАСАГ	12
3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ	13
4. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ	14
5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ	15
6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ	18
6.1. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	18
6.2. Техникийн нөхөн сэргээлт	21
6.3. Биологийн нөхөн сэргээлт	23
7. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАЛ	25
8. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ	27
9. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ	28
10. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ	29
10.1 Химийн бодисын ашиглалтын төлөвлөгөө	29
10.2 Химийн бодисын эрсдэлийг бууруулах, сэргийлэх арга хэмжээ	30
11. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТ	32
12. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР	33
13. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ	39
14. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ	40

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Компанийн товч танилцуулга

Манай компани 2006 оноос уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн бөгөөд гадаадын 100 хувийн хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж юм. 2008 оноос Баян Айраг оноосон нэртэй 13409А ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг эзэмшин, Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт, Баян Айраг нэртэй газарт уурхайн ашиглалтын үйл ажиллагаа гүйцэтгэж байна. 2013 оны 10 дугаар сараас эхлэн олборлолтын үйл ажиллагаа эхэлсэн.

1.2. Техник эдийн засгийн үндэслэл

Төслийн олборлолтын техник эдийн засгийн үндэслэлийг 2010 онд батлуулсан ба 2011, 2015, 2018, 2022 онуудад нэмэлт тодотгол хийлгэж, мэргэжлийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн батлуулсан болно.

#	ТЭЗҮ	Огноо	Гүйцэтгэсэн байгууллага
1	Баян Айрагийн алт зэсийн ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах техник-эдийн засгийн үндэслэл	2010	Гложекс ХХК
2	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айрагийн алт зэсийн ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах ТЭЗҮ-ийн тодотгол	2011	Гложекс ХХК
3	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан Хөндийн (MV-013409) Алт, мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ (тодотгол)	2015	МАЙНДАТА ХХК
4	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан Хөндийн (MV-017666) алт, мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ-ийн тодотгол	2018	МАЙНДАТА ХХК
5	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан Хөндийн (MV-017666) Алт-Зэсийн ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ-ийн тодотгол	2022	МАЙНДАТА ХХК

1.3. Байгаль орчны үнэлгээ

2007 онд мэргэжлийн байгууллагаар анхны байгаль орчны суурь судалгаа болон төлөв байдлын судалгаа хийлгэж, уурхайн үйл ажиллагаа эхлэхийн өмнөх Баян Айраг орчмын бүс нутгийн газарзүй, геологийн тогтоц, хөрсөн бүрхэвч, уур амьсгал, гидрогеологийн нөхцөл, ургамалжилт, амьтны аймаг, нийгэм эдийн засгийн төлөв байдлыг тодорхойлсон. Энэхүү суурь судалгаа болон төлөв байдлын судалгааг үндэслэн байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээ, нарийвчилсан үнэлгээ болон нэмэлт тодотгол хийлгэж, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны мэргэжлийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн батлуулсан.

Байгаль Орчны үнэлгээ

#	Ерөнхий үнэлгээ	Огноо	Гүйцэтгэгч
1	Баян Айрагийн алт зэсийн цул сульфидын орд газрыг ашиглах	2011	БОАЖЯ
2	Баян Айрагийн алт зэсийн үндсэн ордын ундны болон үйлдвэрлэлийн зориулалттай усан хангамжийн системийн шугам хоолой, 10кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам байгуулах	2013	БОАЖЯ
3	Баян Айраг алт зэсийн үндсэн орд олборлох ажлын хүрээнд ашиглагдах шатахуун түгээх станц болон нефтийн бүтээгдэхүүний агуулах	2013	БОНХЯ
4	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт алт, мөнгөний үндсэн ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрт химийн бодис ашиглах төсөл	2016	БОНХАЖЯ
5	Алт мөнгөний орд ашиглах төсөл /нэмэлт тодотгол/	2018	БОАЖЯ
6	Баян Айраг, Алтан хөндийн “Алт, мөнгөний исэлдсэн хүдрийн үндсэн ордыг ил аргаар ашиглах төсөл” /нэмэлт тодотгол/	2021	БОАЖЯ
7	Баян Айраг, Алтан хөндийн “Алт, мөнгөний исэлдсэн хүдрийн үндсэн ордыг ил аргаар ашиглах төсөл” /нэмэлт тодотгол/	2022	БОАЖЯ
Нарийвчилсан үнэлгээ			
1	Баян Айрагийн алт, зэсийн сульфидын орд ашиглах төслийн байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ	2013	Нью Ларус ХХК
2	Баян Айрагийн алт зэсийн үндсэн ордын ундны болон үйлдвэрлэлийн зориулалттай усан хангамжийн системийн шугам хоолой, 10кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам байгуулах	2013	Нью Ларус ХХК
3	Баян Айраг алт зэсийн үндсэн орд олборлох ажлын хүрээнд ашиглагдах шатахуун түгээх станц болон нефтийн бүтээгдэхүүний агуулахын үнэлгээ	2013	Найчрал Састайнэбл ХХК
4	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт алт, мөнгөний үндсэн ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрт химийн бодис ашиглах төсөл нэмэлт тодотгол	2016	Найчрал Састайнэбл ХХК
5	Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан хөндийн (MV-017666) алт-мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйлдвэр” төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлан	2018	ЭКОС ХХК
6	Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан хөндийн (MV-017666) алт-мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйлдвэр” төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний нэмэлт тодотгол	2021	Саблайм ХХК
7	Баян Айраг болон Алтан Хөндийн алт, мөнгөний ордыг исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйлдвэр төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний нэмэлт тодотгол /ТЭЗҮ-д нэмэлт тодотгол орсон/	2022	Саблайм ХХК
8	Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитийн тайлан	2015	Эко вооч ХХК
9	Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитийн тайлан	2017	Ногоон гэрэлт ирээдүй ХХК
10	Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитийн тайлан	2019	Ногоон гэрэлт ирээдүй ХХК
11	Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитийн тайлан	2021	Алтан шанага ХХК
12	Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитийн тайлан	2023	Алтан шанага ХХК

1.4. Ордын товч танилцуулга

Ордын нөөц АМГТХЭГ-ын Эрдэс Баялгийн Мэргэжлийн Зөвлөлийн хуралдаанаар Баян Айраг ордын нөөцийг хэлэлцүүлж, ЭБМЗ-ийн 2021 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн ХХ-06-10 тоот дүгнэлтээр Монгол улсын ашигт малтмалын нөөцийн бүртгэлд дараах нөөц бүртгэгдсэн.

1. Исэлдлийн бүсийн хүдрийн нийт нөөц 5.695.625.77 тн
2. Алтны дундаж агуулга 0.92 гр/тн
3. Мөнгөний дундаж агуулга 5.71 гр/тн

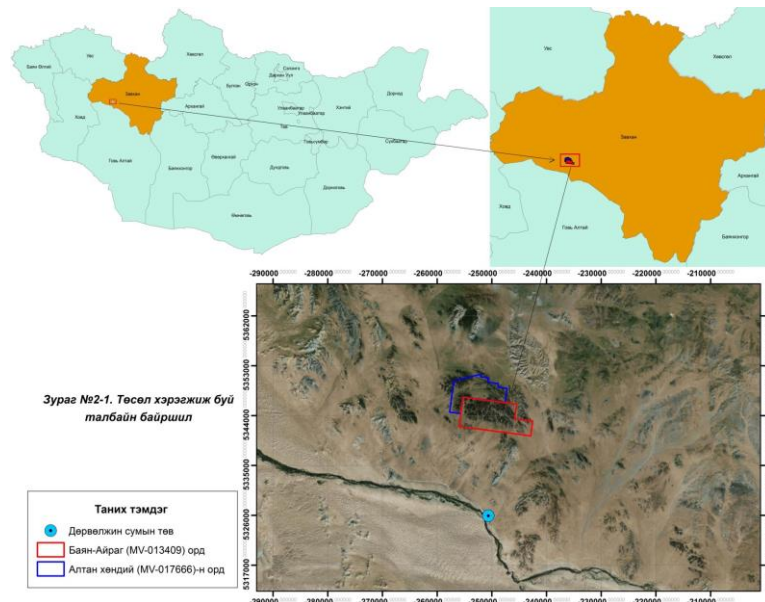
Төслийн байршил Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айрагийн алт-мөнгөний үндсэн ордыг ашиглах 13409А тоот тусгай зөвшөөрлийг 2008 оны 3 дугаар сарын 24-ны өдрийн АМГТХЭГ-ын даргын тушаалаар Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК-нд 30 жилийн хугацаатайгаар олгосон.

Тусгай зөвшөөрлийн мэдээлэл

Талбайн нэр	Тусгай зөвшөөрлийн дугаар	Хэмжээ, га	Олгосон огноо	Аймаг, сум
Баян Айраг	13409А	6102	2008-03-24	Завхан, Дөрвөлжин

Газар зүйн солбицол : Л-46-11

1. 94°54'08" 47°50'00"
2. 95°02'00" 47°50'00"
3. 95°02'00" 47°48'35"
4. 95°04'38" 47°48'35"
5. 95°04'38" 47°47'08"
6. 94°54'08" 47°47'08"

Тусгай зөвшөөрлийн талбайн байршил

Төслийн ТЭЗҮ-д тусгаснаар Баян Айраг ордын MV-13409А тоот тусгай зөвшөөрөлтэй лицензийн талбайн үлдэгдэл нөөцийг 2022-2024 онд буюу ашиглалтын 3 жилийн хугацаанд, олборлож дуусгахаар төлөвлөсөн байна. Харин баяжуулах үйлдвэрийн үйл ажиллагаа ордын олборлолтын үйл ажиллагаа дууссанаас хойш 3 жилийн хугацаанд ажиллах бөгөөд төслийн нийт хэрэгжих хугацаа нь 6 жил байна.

1.5. Алт мөнгөний хүдрийг нуруулдан уусгах технологи

Баян Айраг уурхай нь алт мөнгөний исэлдсэн хүдрийг нуруулдан уусгалтын технологиор баяжуулан ашиглаж байна. Нуруулдан уусгах талбайн ёроолын болон хажуугийн хэсэгт тусгай зориулалтын геомембраныг дэвсэн, хүдрийг нуруулдан овоолж, овоолго дээрээс дуслын системээр цианидын сулруулсан уусмалыг түгээдэг. Цианидын уусмал хүдрийн биетээр нэвчиж өнгөрөхдөө хүдэрт агуулагдах алт, мөнгийг уусгаж авдаг.

Алт, мөнгө агуулсан баян уусмалыг зориулалтын уусмалын санд хуримтлуулна. Баян уусмалыг идэвхжүүлсэн нүүрс бүхий багануудаар насос болон өөрийн урсгалын тусламжтайгаар идэвхжүүлсэн нүүрсэн дундуур оруулж уусмал дахь алтыг шингээж авдаг. Алтгүйжсэн ядуу уусмалыг овоолго руу буцаан түгээдэг.

Нүүрсэнд шингэсэн алтыг десорбцийн хэсэгт нүүрснээс алтыг салган хандлагдсан уусмалыг гарган электролизэд оруулж алтыг катод дээр суулгана. Катодын баяжмалд дулааны боловсруулалт хийн хайлуулж алт, мөнгөний гулдмай үйлдвэрлэж байна. Боловсруулах үйлдвэрийн ерөнхий үзүүлэлтийг дараах хүснэгтэд үзүүлээ.

Боловсруулах үйлдвэрийн ерөнхий үзүүлэлт

#	Үзүүлэлт	Тоо хэмжээ
1	Хүдэр уусган баяжуулах үйлдвэрийн хүчин чадал	1,000,000 тн/жил, 2884.8 тн/хоног
2	Хүдэр уусган баяжуулах үйлдвэрийн ажиллах хугацаа	8 жил 365 хоног/жил 8,322 цаг/жил
3	Уусган баяжуулах үйлдвэрийн цехийн ашиглалт	95%
4	Хүдэр бэлтгэх технологи	3 шатны бутлалт, бөөнцөглөлт
5	Бөөнцөглөсөн хүдрийн ширхэглэл	8 мм (80%)
6	Натрийн цианидийн хэрэглээ	445 - 800 тн/жил
7	Алтны металл авалт	76%
8	Мөнгөний металл авалт	47.7%
9	Хүдэр боловсруулах технологи	Нуруулдан уусгалт, нүүрсэнд шингээлт, десорбци электролиз

1.6. Тухайн жилийн уулын ажлын төлөвлөгөө

2024 оны уулын ажлын төлөвлөлтөөр Баян Айраг ордын төв хэсгээс 33.421м³ хөрс хуулж, 136.281тн хүдэр олборлохоор төлөвлөөд байна. Баян Айраг ордын төв хэсгийн хүдрийн дундаж агуулга 2.03гр/тн.

Ил уурхайн хөрс хуулалт, хүдэр олборлолтын төлөвлөгөө

Ашиглалтын жил		Хөрсний хэмжээ, м ³	Хүдрийн хэмжээ, тн	Дундаж агуулга	Металлын хэмжээ	
				Хүдрийн гр/тн	Алт, кг	Мөнгө кг
1-р улирал	Баян Айраг	33,421.0	136,281.0	2.03	272.0	1,913.0
Нийт		33,421.0	136,281.0	2.03	272.0	1,913.0

1.7. Уурхайн ашиглалтын үеийн нэмэлт хайгуулын ажил

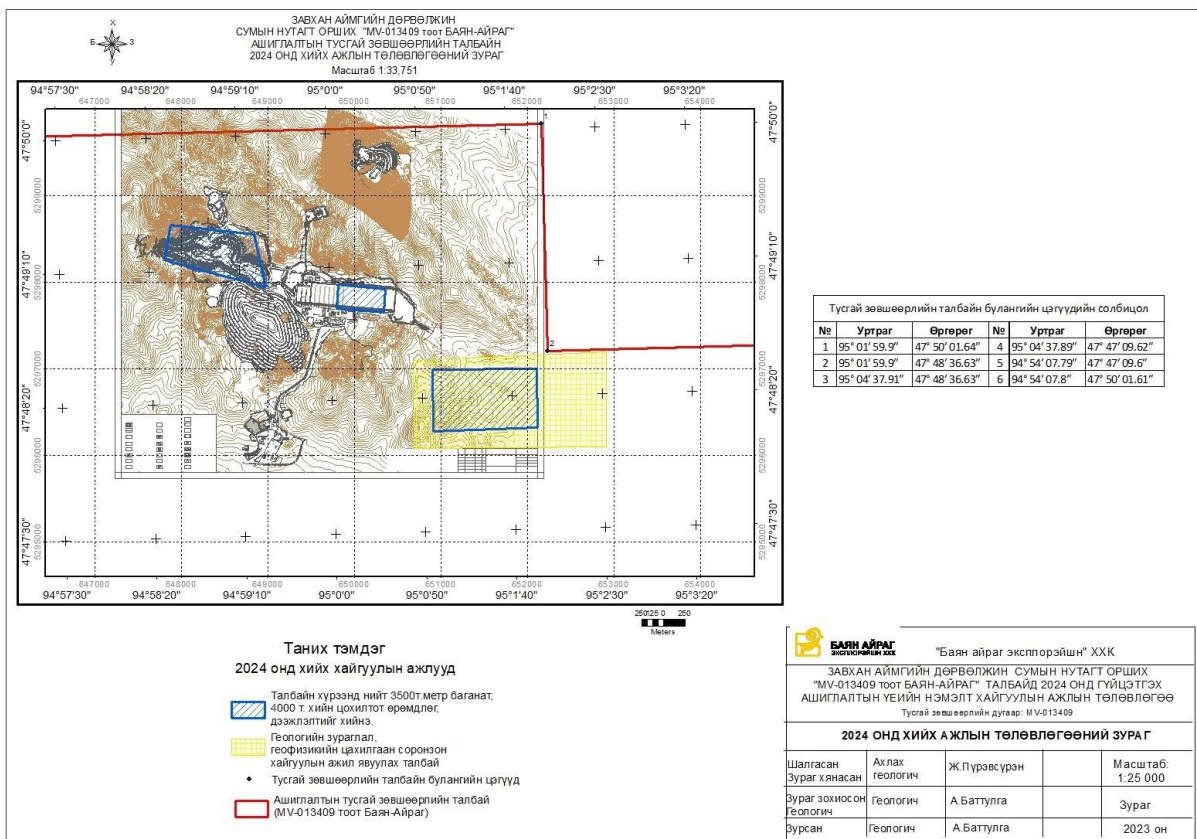
2024 онд Баян Айрагийн уурхай дээр 4000 тууш метр хийн урвуу цохиолтод /RC/ өрөмдлөгийн аргачиллаар Баян Айрагийн уурхайн нуруулдан уусгах талбайд агуулга шалгах өрөмдлөг мөн ашиглалтын үеийн нэмэлт хайгуулын ажлын хүрээнд 3500 тууш метр баганат буюу кернтэй өрөмдлөгийн аргачиллаар уурхай ул болон эргэн тойронд хийхээр төлөвлөсөн.

Тусгай зөвшөөрлийн талбай дотор зүүн урд хэсэгт орших Зэст хярын илрэл дээр геологийн нарийвчилсан зураглал, цахилгаан соронзон хайгуулын ажил, түүний үр дүнгээс хамаарч багахан хэмжээний өрөмдлөг, дээжлэлтийн ажлууд мөн хийхээр төлөвлөсөн болно.

Геофизикийн цахилгаан соронзон хайгуулын ажлыг мэргэжилийн гэрээт компаниар хийлгэх бөгөөд үр дүнгээс нь хамаарч энэ хэсэгт явуулах өрөмдлөг, дээжлэлтийн ажил илүү тодорхой болно.

- Баганат өрөмдлөгт цооногийн хазайлтыг тусгай зориулалтын багажаар хэмжих ба чулуулгийн тогтоцыг нарийвчлан тогтоох зорилгоор керн дээр чиглүүлэгч хийхээр төлөвлөсөн болно.
- Өрөмдлөгийн ажилтай зэрэгцэн дээжлэлтийн ажил явагдах ба RC цооногын метр тутмаас дээж авах ба баганат өрөмдлөгийн үед чулуулгийн хил зааг болон хүдэржилтээс хамааран дээжийн урт өөр өөр байх боловч 1.5 метрээс уртгүй байна.
- Дээжийг дугаарлан, уутлаж бэлтгэсний дараа ямар төрлийн шинжилгээ хийлгэхээс хамааран УБ лаборатори эсвэл уурхайн лабораторид өгнө.
- Шохойн чулууны хярын уурхайн орчимд хайгуулын ажил төлөвлөөгүй.

Ашиглалтын үеийн нэмэлт хайгуулын төлөвлөгөөний зураг
(Баян Айраг ордын төв хэсэг)

1.8. 2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардал

Баян Айраг тусгай зөвшөөрлийн талбайд 2024 онд хэрэгжүүлэх Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг БОАЖ-ын Сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29–ний өдрийн А/618 тоот тушаалаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”, БОНБНҮ-ний тайланд тусгасан байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө болон орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр, 2024 оны уулын ажлын төлөвлөгөөг үндэслэн боловсруулсан ба агуулга болон холбогдох зардлыг доорх хүснэгтэд нэгтгэлээ.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын нэгтгэл

#	Агуулга	Зардал, мян. төг
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	12,380.0
2	Нөхөн сэргээлт	136,840.0
3	Биологийн олон янз байдлын дүйцүүлэн хамгаалал	11,000.0
4	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээ	-
5	Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээ	-
6	Осол, эрсдлийн менежмент	3,200.0
7	Хог хаягдлын менежмент	18,000.0
8	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	127,185.4
9	Удирдлага зохион байгуулалт	2,000.0
10	Тухайн жилийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний биелэлтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах	1,100.0
НИЙТ ЗАРДАЛ		311,705.4

2. ТӨСӨЛ ХЭРЭГГИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

2.1. Байгаль орчин

Уур амьсгал Дөрвөлжин сум нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас газрын гадаргын ууршиц 118.1 мм-ээр ихэссэн, ургамлын ургалтын хугацаанд ордог хур борооны хэмжээ 33.0 мм-ээр буурсан нь хуурайшилт, цөлжилтийн гол шалтгаан болж байна. Хавар цас ханзрах хугацаа бараг нэг сараар урагшилж, хөрс цасан бүрхүүлгүй болон ургамлын бүрхэвчгүй байх хугацаа уртассан нь салхины нөлөөгөөр газрын хөрс элэгдэх нөхцлийг нэмэгдүүлж байна.

Ургамалжилт Дөрвөлжин сумын нийт газар нутгийн 68%-ийг (491346 га) бэлчээрт ашиглах боломжтой ургамал бүрхэвчтэй хэсэг, үлдсэн 32%-ийг элсэн тарамцаг, хад асга эзэлдэг ба энд нийт 210 гаруй мянган толгой мал (сүргийн 9.6% бод мал, 37% хонь, 53% ямаан сүрэг тус тус эзэлдэг) бэлчээрлэж, бэлчээрийн даац 1.5 дахин хэтэрснийг УЦУОШГ-ын бэлчээрийн даацын үнэлгээгээр тогтоосон байна. Малын тоо толгойн энэхүү өсөлт бэлчээр ашиглалтанд сөргөөр нөлөөлж, зудын болзошгүй эрсдэл, өртөмтгий байдлыг нэмэгдүүлэх, улмаар урт хугацаанд бэлчээрлэх талбай, бэлчээр дэх ургамлын төрөл зүйл, тэжээллэг чанар багасах эрсдэлийг бий болгодог.

Дөрвөлжин сум нь уур амьсгал, байгалийн бүс, бүслүүрийн онцлогоос шалтгаалаад ургамлан нөмрөг сийрэг, ургамлын ногоорол (NDVI4)-ын утга нь олон жилийн дунджаар 0.14 буюу маш бага байна. Хэдийгээр говь, цөлийн бүсэд хур тунадас элбэг тохиолдолд говийн ургамлын сэргэн ургах чадамж болон уур амьсгалын эрс тэс нөхцөлд дасан зохицох чадвар өндөр харагдаж байгаа ч судалгаагаар тус сумын ургамлын биомасс тухайн жилийн хур тунадасны хэмжээ болон малын тоо толгой, бэлчээр ашиглалтаас хамаарч ихээхэн өөрчлөгдөж байна.

Цөлжилт, газрын доройтол Дөрвөлжин сумын бэлчээр ашиглалтын индекс 2016 оны байдлаар 1.5-1.7 дахин хэтэрсэн байна. Энэ нь 2010 оноос хойш тогтвортой нэмэгдэж байгаа малын тоо толгойн өсөлттэй шууд хамааралтай. Шинжлэх ухааны академийн Газарзүй, геоэкологийн хүрээлэнгийн 2010 онд хийсэн цөлжилтийн судалгаанаас харахад Дөрвөлжин сумын нийт газар нутгийн 2.5% нэн хүчтэй, 1.2% хүчтэй, 36.5% дунд, 50.8% сул эрчимтэйгээр цөлжилтөд нэрвэгдэж байна. Цөлжилтөнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн хувьд Онц багийн нутагт байгалийн болон хүний хүчин зүйлийн нөлөө, Таван толгой багийн нутагт байгалийн болон салхины нөлөө давамгайлж байгаа бол Буурал, Цогт, Буга багийн нутагт салхи болон хүний хүчин зүйлийн хавсарсан нөлөө давамгайлж хамгийн ихээр цөлжилтөнд өртсөн байна. Дөрвөлжин сумын бэлчээрийн даац дунджаар 2 дахин хэтэрсэн, харин Буурал, Цогт багуудад 3.5-4 дахин хэтэрчээ.

Усан хангамж ба хэрэглээ Тус сум нь Хяргас нуур-Завхан голын сав газарт хамрагдах ба Багануур, Завхан голоос өөр нуур, томоохон болон жижиг гол, горхи багатай, гадаргын усны нөөцөөр хомс юм. 100 гаруй тооны гүний худаг байдаг. Олон жилийн динамикаас хүн, малын усны хэрэгцээ нийлээд жилд дунджаар 370.000тн байна. Мал аж ахуйн хэрэгцээнд олон жилийн дунджаар 170.000-402.000 тн усыг жилд хэрэглэж хүн амын усны хэрэгцээнээс 10-20 дахин их усыг мал аж ахуйд ашигласаар иржээ.

Ан амьтан ба Тусгай хамгаалалттай газар нутаг (ТХГН) Дөрвөлжин сум нь байгаль, экосистемийн хувьд биологийн олон төрөл, зүйлийн ховор, нэн ховор амьтдын амьдрах орчин, зарим амьтдын хувьд хоргодон амьдрах нэн таатай нөхцөл бүрдсэн нутаг юм. Онц багийн нутаг Сээрийн нуруунд дэлхий дээр байгальд бүрмөсөн устаж үгүй болсон цорын

ганц зэрлэг адуу тахийг сэргээн нутагшуулж байна. Үүний зэрэгцээ Монгол улсын улаан номонд орсон Хар сүүлт зээр, Бөхөн, Янгир, Шилүүс зэрэг амьтад бий. Эдгээр амьтдын тархалт, тоо толгойд нөлөөлөгч голлох хүчин зүйлс нь нүүдэл, шилжилт хийх хязгаарлагдмал нөхцөл, идэш тэжээлийн хомсдол, ган зуд зэрэг байгалийн үзэгдэл, бэлчээр, булаг шанд, задгай усны хомсдол зэргээс гадна уул уурхай, малын тооны хэт өсөлт, хууль бус агнуур зэрэг хүний шууд болон дам нөлөө шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэж байна.

Дөрвөлжин сумын нутагт Олон Улсын Шувуудад Чухал Газар (IBA)-ын жагсаалтад багтсан Хар нуурын шувуудад чухал газар (MN016), Хомын талын шувуудад чухал газар (MN0817) оршдог. Энд дэлхийн хэмжээнд устах аюулд орсон Борцгор хотон, Цагаантолгойт ямаансүүл, Реликт цахлай, Усны нөмрөг бүргэд, Цагаансүүлт нөмрөг бүргэд, Ундар шумбуур, Хархираа тогоруу, Жороо тоодог зэрэг 11 зүйлийн шувуу байхаас гадна түгээмэл тархацтай буюу эрсдэлийн зэрэглэл багатай олон зүйл шувууд бүртгэгдсэн байна. Сумын нутгаар дайран урсах Завхан голд тархсан Монгол хадран загас нь элбэг тархалттай зүйл боловч бүс нутгийн улаан дансны зэрэглэл, шалгуураар Эмзэг ангилалд багтана.

Онц багийн нутаг Дөрвөлжин уул орчмын орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газарт 2004 оноос эхлэн Тахь адуу сэргээн нутагшуулж байгаль хамгааллын нэгдсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлсний үр дүнд Тахь төдийгүй Монгол орны улаан номонд орсон, ховор амьтад болох Хар сүүлт зээр, Бөхөн, Янгир, Зэгсний гахай зэргээс гадна Монгол орны баруун бүсэд тусгаарлагдаж газарзүйн тархац нь хумигдсан Цагаан зээрийг давхар хамгаалж популяцийн мониторинг судалгааг тогтмол явуулж, эргүүл хяналт хийснээр тоо толгой нь аажмаар өсч байна.

2.2. Нийгэм

Аймгийн нийт хүн амын 4 орчим хувь буюу 2153 хүн амьдардаг. Нэг хавтгай дөрвөлжин километр 0.3 хүн ноогддог тус сум нь хүн ам цөөтэй, хэт сийрэг сумын тоонд багтана. Дөрвөлжин сумын нийт оршин суугчдын 49 хувийг эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам эзэлдэг нь улс (40), баруун бүс (46), аймгийн (48) дунджаас өндөр үзүүлэлт юм. Хэдийгээр сумын нийт ажиллах хүчний 88 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа гэх боловч суман дахь ядуурлын түвшин 40 хувиас илүү хөдөлмөр эрхэлсэн ч орлого нь эдийн засгийн үр ашиг багатай, амьжиргаагаа дээшлүүлэхэд нь хүрэлцэхгүй байгаатай холбоотой. Олон жилийн туршид тасралтгүй буурч байсан хүн амын тоо сүүлийн жилүүдэд уул уурхайгаас хамааралтайгаар өсч (механик өсөлт) байна.

Боловсрол 2016-2017 оны хичээлийн жилд Дөрвөлжин сумын 9 жилийн сургалттай ерөнхий боловсролын сургууль (ЕБС)-д 224 сурагч хамрагдсан байна. 2017 оны 3-р сарын байдлаар тус суманд 15-аас дээш настай 1509 иргэн бүртгэлтэй байгаагаас огт боловсрол эзэмшээгүй 42 (3%), бага ангийн боловсролтой 174 (12%), дипломын болон дээд боловсролтой 187 (12%), техникийн болон тусгай мэргэжлийн дунд боловсролтой 207 (14%) иргэн тус тус байна. Бичиг үсэгт тайлагдаагүй бүлэгт хүйсийн хувьд эрэгтэйчүүд зонхилж, бүрэн дунд, дээд боловсролтой эмэгтэйчүүд тус суманд ихэнх хувийг эзэлж байгаа бөгөөд эрэгтэйчүүд техникийн болон мэргэжлийн боловсрол түлхүү эзэмшсэн байдал харагдаж байна. Тус суманд 50 хүүхдийн хүчин чадал бүхий нэг цэцэрлэг ажиллаж, 29 хүүхэд сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтанд хамрагдаж байна. Түүнчлэн сүүлийн жилүүдэд төрөлт нэмэгдэж, сургуулийн өмнөх боловсрол, цэцэрлэгт хамрагдалт тэр хэрээр өсч байна.

Эрүүл мэнд Дөрвөлжин сум нь нийт эмнэлгийн ажилтанд ноогдох хүн амын тоогоор улсын дундаж түвшинд байгаа, сүүлийн жилүүдэд эмнэлгийн нэг ажилтанд ногдох хүн амын тоон

үзүүлэлт багасч, улмаар нэг иргэнд зарцуулах эрүүл мэндийн зардал (90000 төгрөг) өсч, сумын эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг илэрхийлсэн эерэг үзүүлэлтүүд гарч байгаа хэдий ч нэг их эмчид ногдох хүний тоогоор улсын дунджаас 3.2 дахин, аймгийн дунджаас 3 дахин илүү хэвээр байна.

Дөрвөлжин суманд хүн амын нас баралтын тэргүүлэх шалтгаанд зүрх, судасны тогтолцооны өвчлөл, хорт хавдар, осол гэмтэл орж байна. Хорт хавдар, артерийн даралт ихсэх өвчин, чихрийн шижин өвчний болон хорт хавдрын шинэ тохиолдол 21 аймгийн дундажтай харьцуулахад өндөр байна. Хүн амын өвчлөл, нас баралтын шалтгаанд халдварт бус өвчлөл давамгайлж таргалалт, хөдөлгөөний дутагдал, архи, тамхины хэрэглээ зэрэг эрсдэлт хүчин зүйлийн тархалт их байгаатай холбоотой юм.

2.3. Эдийн засаг

Дөрвөлжин сумын эдийн засаг мал аж ахуй, жижиг дунд үйлдвэр, байгалийн нөөцийн ашиглалт (чацаргана, суль, цульхир г.м.), төрийн захиргаа, үйлчилгээ, бизнес худалдаа, уул уурхай, газар тариалан зэрэг 7 төрлийн эх үүсвэрээс бүрдэж сумын эдийн засаг хангалттай сайн төрөлжиж эхэлж байгааг илэрхийлнэ. Сумын нийт өрхийн 50 гаруй хувь нь мал аж ахуйн салбараас 100 хувь хамаарч, үлдсэн 50 хувь нь хосолмол байдлаар эдийн засгийн эх үүсвэрээ бүрдүүлж байна.

Мал аж ахуй Дөрвөлжин сумын эдийн засгийн үндсэн салбар нь мал аж ахуй ба өнөөгийн байдлаар малын тоо 210 гаруй мянган толгойд хүрч бэлчээрийн даацаас 2.2 дахин хэтэрсэн нь сумын хэмжээнд бий болж буй хөрсний элэгдэл, цөлжилт, бэлчээрийн доройтлын нэг хүчин зүйл болж байна. Сумын нэг хүнд 120 хонин толгой мал (амьжиргааны босгоос 50 толгойгоор өндөр) ногдож, аймагтаа 5 дугаар байранд эрэмбэлэгдэж байна.

Жижиг дунд үйлдвэрлэл (ЖДҮ): 2011 оноос эхлэн Монгол улсын төсвийн тухай хуулиар Сум Хөгжүүлэх Сан (СХС)-г бий болгож нэг суманд дунджаар 250-280 сая төгрөгийг хуваарилж байсан ба тэр нь хүүгийн хамтаар одоо нэг суманд ойролцоогоор 350-400 сая төгрөг болж өссөн байна. Түүнийг бага хүүтэй эргэн төлөгдөх сан байгуулах замаар сумын иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэх, ЖДҮ хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор ашиглаж байна. Сумын хэмжээнд улсын бүртгэлтэй 49 ААН байгаагаас тогтмол үйл ажиллагаа явуулдаг ЖДҮ ангилалд харъяалагддаг 11 ААН байна. Эдгээр ЖДҮ-ээс 8 нь зөвхөн сумандаа, хоёр нь тойргийн сумдад, нэг нь гадаадын зах зээлд борлуулалт хийж байна.

3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

Баян Айраг уурхайн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээнд байгаль орчин, биологийн хүчин зүйлүүдэд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл болон бүс нутгийн нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх эерэг, сөрөг нөлөөллийг тодорхойлсон.

Хүдрийг ил аргаар олборлон, нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйл ажиллагаа явуулах төсөл нь байгаль орчинд сөрөг нөлөөтэй боловч энэ үйл ажиллагааг эхнээс нь зохих журам, стандартыг баримтлан, нарийн хяналт тавьж ажилласан нөхцөлд байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллөөс сэргийлэх, сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, олборлолтод өртсөн талбайг нөхөн сэргээх ажлыг явуулах боломжтой үйлдвэрлэл гэж үздэг.

Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчин, нийгэм эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээнд тодорхойлсныг доорх хүснэгтэд нэгтгэлээ.

Байгаль орчин, нийгэм эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл

	Хамрах хүрээ	Дүгнэлт
1	Газрын гадарга болон хэвлийд үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөллийн 33% нь их сөрөг нөлөөтэй, 66% нь дунд сөрөг нөлөөлөлтэй байна.
2	Агаарын чанарт үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөллийн 80% нь дунд зэрэг, 20% бага сөрөг нөлөөлөлтэй байна.
3	Хөрсөнд үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	Нийт нөлөөллийн 20% нь их, 80% нь дунд зэрэг сөрөг нөлөөтэй байна.
4	Усны нөөц, чанарт үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	33% их сөрөг нөлөөтэй, 66% нь дунд зэргийн сөрөг нөлөөтэй байна.
5	Ургамлын бүрхэвчид үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	Нийт нөлөөллийн 2 нь эерэг, 4 нь сөрөг нөлөөлөл байна. Сөрөг нөлөөллийн 25% нь их, 75% нь дунд зэрэг сөрөг нөлөөтэй байна.
6	Амьтны аймагт үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөллийн 3 нь сөрөг, 1 нь эерэг. Нийт нөлөөллийн 75% дунд зэрэг сөрөг нөлөөтэй, 25 хувь нь эерэг нөлөөтэй байна.
7	Нийгэм, эдийн засагт үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл	Нийгэмд нөлөөлөх нөлөөллийн 75% нь эерэг, 25% нь дунд зэрэг сөрөг нөлөөтэй байна.

4. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний тайланд тусгагдсан зөвлөмжийн дагуу 2024 онд уурхайн бүхий л үйл ажиллагаанаас гарч болзошгүй сөрөг нөлөөллүүдээс урьдчилан сэргийлэх, хамгийн бага түвшинд байлгах, үүсэх эрсдэлийг бууруулах зэрэгт чиглэгдсэн үндсэн үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлэн хийнэ.

2024 онд техникийн нөхөн сэргээлтийг 18.6 га-д, биологийн нөхөн сэргээлтийг 10.4 га талбайд хийхээр төлөвлөлөө.

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг төлөвлөгөөнд тусгагдсан хуваарийн дагуу явуулж, үр дүнд хяналт тавин ажиллана, мөн мэргэжлийн байгууллагаар тогтсон хугацаанд хөндлөнгийн хяналтыг хийлгэнэ.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнд нэгдэж, дүйцүүлэн хамгаалах хөтөлбөрийн хүрээнд 400 мянган модыг тарихаар төлөвлөлөө.

2024 оны БОМТ-г хэрэгжүүлэхэд шаардагдах нийт зардлыг 311,705.4 /гурван зуун арван нэгэн сая долоон зуун таван мянга дөрвөн зуу/ төгрөг байхаар төсөвлөсөн бөгөөд үүний 50 хувийг “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.9, 9.10, “Ашигт малтмалын тухай” хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1.8-д заасны дагуу “Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай данс” буюу Төрийн сангийн 100900013406 тоот дансанд байршуулсан.

Баян Айраг уурхайн Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд байршуулсан барьцаа хөрөнгийн мэдээлэл

Лицензийн дугаар	Шилжүүлсэн огноо		Тухайн жилийн БОМТ-ний төсөвлөсөн зардал, мян.төг	Байршуулсан, мян.төг	Шилжүүлэн тооцсон мян.төг
13409А	1	2013.09.19	109,647	20,000	0.0
	2	2015.05.26	135,940	27,243	20,000
	3	2016.07.18	132,213	18,076	47,243
	4	2017.05.09	137,306	3,334	65,310
	5	2019.01.25	189,833	26,260	68,644
	6	2020.01.29	218,979	14,576	93,904
	7	2021.12.28	314,406	157,203	0.0
	8	2022.04.13	312,662	156,331	0.0
	9	2023.01.18	177,070	88,535	0.0
	10	2024.01.17	311.705.4	155,852.7	0.0
Нийт			667,410.7		

5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ

1. Агаарын чанар, цаг уурын нөхцөл

#	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /мян.төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт
1		Нуруулдан уусгах талбайн агаар дахь синилийн хүчлийн агууламжийг хэмжих	НУТ	төг	675.0	4	2,700	Өдөр бүр	БОНБНУ
2	Хийн хаягдлаар агаар бохирдох	Уурхайн үйл ажиллагаанд оролцож буй машин техник, хэрэгслүүдэд чанарын шаардлага хангасан түлш хэрэглүүлэх, машин техникийн засвар үйлчилгээг төлөвлөсөн хугацаанд тогтмол хийх	Уурхайн үйл ажиллагаа явагдаж буй талбай	-	-	-	Хангамж, Засварын хэлтсийн төсөвт	Хуваарьт хугацаанд	
3	Орчны тоосжилт үүсэх	Уурхайн талбайд хуурайшилт, тоосжилт ихтэй үед уурхайн гол зам, талбайг услах		-	-	-	Уулын ажлын төсөвт	Дулааны улиралд тогтмол	
Дэд дүн							2,700		

2. Хөрсөн бүрхэвч, газрын хэвлий

4	Газрын гадарга, хэвлий эвдэгдэх, доройтох,	Аливаа газар хөндөлтийг хийхийн өмнө үзлэг хийж, хуулах шимт хөрсний гүнийг тогтоох, Газар хөндөх зөвшөөрөл олгох	Газар хөндөлт хийх хэмжээгээр	-	-	-	Уулын ажлын төсөвт багтсан	Тайлант хугацаанд	БОНБНУ
5	Хөрсний чанар доройтох	Хөрсний шинжилгээгээр стандартаас давсан агууламж илэрвэл, давтан дээж авч баталгаажуулах ба дахин илэрвэл тухайн газрын хөрсийг хуулж хаягдал чулуулгийн овоолгын талбайд шилжүүлэх Халаалтын зуухны үнсний шинжилгээний үр дүнгээс хамааруулан шаардлагатай бол холбогдох арга хэмжээг авах	Уурхайн нийт талбай	га	-	-	Төлөвлөгөөний хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт багтсан	Тухай бүрт	
6	Хөрсөнд бохирдол үүсэх	Хогийн цэг, хогийн савны орчинд ариутгал, халдваргүйтгэлийг хийх	Уурхайн нийт талбай	-	-	-	-	Тогтмол	

3. Гадаргын ба газрын доорх усны нөөц										
#	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /мян.төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг	
7	Орчны бохирдол үүсгэх	Кэмгийн ахуйн бохир усыг цэвэрлэх байгууламжийн ажиллагаанд хяналт тавих	Уурхайн талбай	-	-	-	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	7 хоногт нэг удаа	БОНБНУ	
8	Усны нөөцийн ашиглалт ихсэх	Кэмгийн ахуйн бохир усыг цэвэрлэх байгууламжаас цэвэрлэгдэн гарсан усыг замын тоосжилт бууруулах зорилгоор дахин ашиглаж цэвэр усны нөөцийг хэмнэх	Усны нөөц	-	-	-		Зам услах үед		
9	Ус ашиглалтын хяналтын дүн мэдээг жил бүр усны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлж, ус ашиглах дүгнэлтийг жил бүр шинэчлэх	Урхайн ус ашиглалттай холбоотой бүхий л асуудлууд		төг	880.0	1	880.0	1-р улиралд	Усны тухай хууль	
10	ХНЗГСГЗ-аас ус ашиглуулах зөвшөөрөл жил бүр авч гэрээ байгуулан ажиллах			-	-	-	-	1-р улиралд	Усны тухай хуулийн 28.6, 29.1	
11	Ус бохирдуулсны дүгнэлт авах			-	-	-	-	1-р улиралд		
12	Ус ашигласны төлбөрийг төлөх			төг	-	-	-	Сар бүр		
13	Ус бохирдуулсны төлбөр төлөх			төг	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан		Тогтмол			Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн хууль
14	Ус хангамжийн хоолой, усны тоолуурын бүрэн бүтэн байдал, ажиллагаанд төрийн байгууллагуудтай хамтран байнгын хяналт тавьж ажиллах			төг	200.0	12	2,400	Сар бүр		
Дэд дүн							3,280			

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

4. Ургамлын нөмрөг									
15	Ургамлын байгалийн унаган төрх доройтох	Шинээр газар хөндөлт хийх нөхцөлд ургамлын бүрхэвчийн үзлэгийг хийж, бүрхэц, зүйлийн бүрдлийг тодорхойлох, бүртгэл хийх	Газар хөндөлт хийсэн талбайн хэмжээгээр	төг	1000.0	-	1000	Шинээр газар хөндөлт хийх бүрт	БОНБНУ
Дэд дүн							1,000		

5. Амьтны аймаг									
#	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /мян.төг/	Тоо хэмжээ	Нийт зардал /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
16	Амьтдад сөргөөр нөлөөлөх	Зэрлэг амьтан эрсдэх, гэмтэх зэргээс хамгаалах арга хэмжээг авах, хяналт хийх	Уурхайн талбай дахь зэрлэг амьтад	-	-	-	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	Сард нэг удаа	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
Дэд дүн							-		

6. Хөндлөнгийн хяналт шинжилгээ хийх									
17	Хөрсний дээж авах			Төг		-			Тухайн дээжийг авах заавар, стандартын дагуу
18	Агаар орчны хэмжилт хийх			Төг	2,200.0	-	2,200	4, 8 дугаар сард	
19	Усны хяналтын цооногуудаас гүний усны дээж авах			Төг		-			
20	НУТ-н гүний усны хяналтын цооногуудаас усны дээж авах			Төг	2,000.0	-	2,000	Жилд 2 удаа	
21	НУТ- хөрсний хяналтын цэгүүдээс хөрсний дээж авах			Төг	1,200.0	-	1,200		
Дэд дүн							5,400		
НИЙТ ДҮН							12,380		

*** Дээрх төлөвлөгөөнд байгууллагын үйл ажиллагааны тогтмол зардалд ордог зардлуудыг тусгаагүй болно.

6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Гол зорилт Цөлөрхөг хээрийн бүсэд дасан зохицсон ургамлын зүйлийн бүрдлийг нэмэгдүүлэх замаар байгалийн унаган төрхөд ойртуулан, цаашид бие дааж ургах нөхцлийг бүрдүүлэн ажиллана.

Хүрэх үр дүн Биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн хажуугийн налууг тогтвортой болгох, тарьсан ургамлыг хангалттай хэмжээнд ургуулж, цаашид ургамал тогтвортой ургах орчныг бүрдүүлнэ.

Хийх ажил Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлалын дагуу, стандартын шаардлагад нийцүүлэн 2024 онд техникийн нөхөн сэргээлт 18.61 га-д, биологийн нөхөн сэргээлт 10.4 га-д хийнэ.

6.1. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө

#	Нөхөн сэргээлтийн зорилт	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Техникийн нөхөн сэргээлт	Баян Айраг талбайн хаягдал чулуулгийн овоолгын (ХЧО) талбайд хэлбэржүүлэлт хийх	га	6.18	4,000.0	24,720	3-р улирал	MNS 5917:2008
		Шохойн чулууны хярын талбайн хаягдал чулуулгийн овоолгын (ХЧО) талбайд хэлбэржүүлэлт хийх	га	12.43	4,000.0	49,720	3-р улирал	MNS 5917:2008
2	Биологийн нөхөн сэргээлт	Шохойн чулууны хярын хаягдал чулуулгийн овоолгод олон наст ургамал тарих	га	10.4	6,000.0	62,400	6-р сар	MNS 5918:2008
НИЙТ ДҮН						136,840		

Нөхөн сэргээлтийн талбайн байршил

Талбайн нэр	Нөхөн сэргээлт	Хэмжээ, га	Хийх огноо	Аймаг,сум
Баян Айраг	Техникийн нөхөн сэргээлт	18.61	2024	Завхан, Дөрвөлжин
	Биологийн нөхөн сэргээлт	10,4	2024	

Газар зүйн солбицол : Л-46-11

Техникийн нөхөн сэргээлт 18.61 га

Баян Айраг				Шохойн чулууны хяр			
Хойд ХЧО 1.68га		Баруун ХЧО 4.5га		ХЧО 10.4 га		Хүдрийн талбай 1.34 га	
648388.3	5298722	648376.1	5297871	650564.8	5299311.9	650314.4	5299075.0
648406.1	5298754	648473.1	5297964	650512.0	5299475.3	650308.5	5299081.5
648428.1	5298821	648574.3	5298013	650542.0	5299477.9	650253.6	5299076.2
648440.3	5298896	648570.7	5298016	650576.6	5299473.9	650224.1	5299107.3
648441.6	5298920	648531	5298019	650582.1	5299481.0	650128.2	5299201.7
648477.6	5298894	648498.4	5298008	650595.0	5299479.4	650098.8	5299250.0
648491.1	5298806	648460.3	5298019	650603.1	5299483.3	650107.6	5299269.9
648506.3	5298718	648431.3	5298022	650619.8	5299475.2	650153.9	5299276.6
648492.3	5298671	648425.8	5297990	650627.9	5299466.7	650169.4	5299306.1
648474.2	5298636	648417.2	5297979	650646.0	5299455.1	650217.7	5299332.5
648463.2	5298635	648405.5	5297991	650650.4	5299444.4	650233.9	5299364.7
648466	5298653	648394.8	5297972	650650.0	5299432.8	650239.1	5299420.4
648442.5	5298675	648299.6	5297922	650643.6	5299405.5	650221.5	5299463.6
648419.9	5298703	648321.7	5297869	650638.5	5299392.2	650179.1	5299505.4
		648319.4	5297796	650637.3	5299384.3	650219.1	5299546.1
		648332.9	5297731	650631.7	5299367.4	650320.4	5299579.9
		648331.3	5297715	650622.3	5299361.6	650432.2	5299529.4
		648378.5	5297635	650595.0	5299366.5	650482.2	5299439.2
		648420.2	5297626	650578.2	5299358.2	650483.7	5299348.2
		648443.7	5297649	650576.1	5299349.9	650471.5	5299326.5
		648450.4	5297689	650569.3	5299321.4	650430.8	5299309.6
		648449.2	5297777	650000.7	5299548.9	650388.9	5299281.2
		648455	5297823	650080.4	5299563.6	650360.1	5299239.7
		648466	5297868	650067.9	5299587.0	650322.6	5299227.7
		648496.4	5297939	650069.6	5299612.3	650311.0	5299248.1
		648522.2	5297970	650071.8	5299619.7	650300.4	5299223.3
		648455.7	5297919	650064.0	5299636.1	650303.0	5299172.8
		648397.1	5297857	650039.2	5299644.7	650328.9	5299151.6
				650025.2	5299646.7	650356.4	5299137.3
				650013.5	5299645.3	650359.7	5299108.2
				650006.9	5299641.1		
				649995.7	5299624.7		
				649994.6	5299613.1		
				649979.0	5299578.8		
				649981.9	5299573.3		
				649995.9	5299571.3		
				648376.1	5297870.7		
				648473.1	5297964.4		
				648574.3	5298012.5		
				648570.7	5298015.9		
				648531.0	5298019.3		
				648498.4	5298008.4		
				648460.3	5298019.4		

			648431.3	5298022.1		
			648425.8	5297989.5		
			648417.2	5297979.5		
			648405.5	5297990.7		
			648394.8	5297971.8		
			648299.6	5297922.3		
			648321.7	5297868.8		
			648319.4	5297796.3		
			648332.9	5297730.7		
			648331.3	5297715.3		
			648378.5	5297634.9		
			648420.2	5297626.0		
			648443.7	5297649.4		
			648450.4	5297689.1		
			648449.2	5297776.6		
			648455.0	5297822.6		
			648466.0	5297868.1		
			648496.4	5297938.7		
			648522.2	5297969.6		
			648455.7	5297918.9		
			648397.1	5297857.5		

Биологийн нөхөн сэргээлт 10.4 га

Шохойн чулууны хяр – Хаягдал чулуулгийн овоолго (ХЧО) 10.4 га

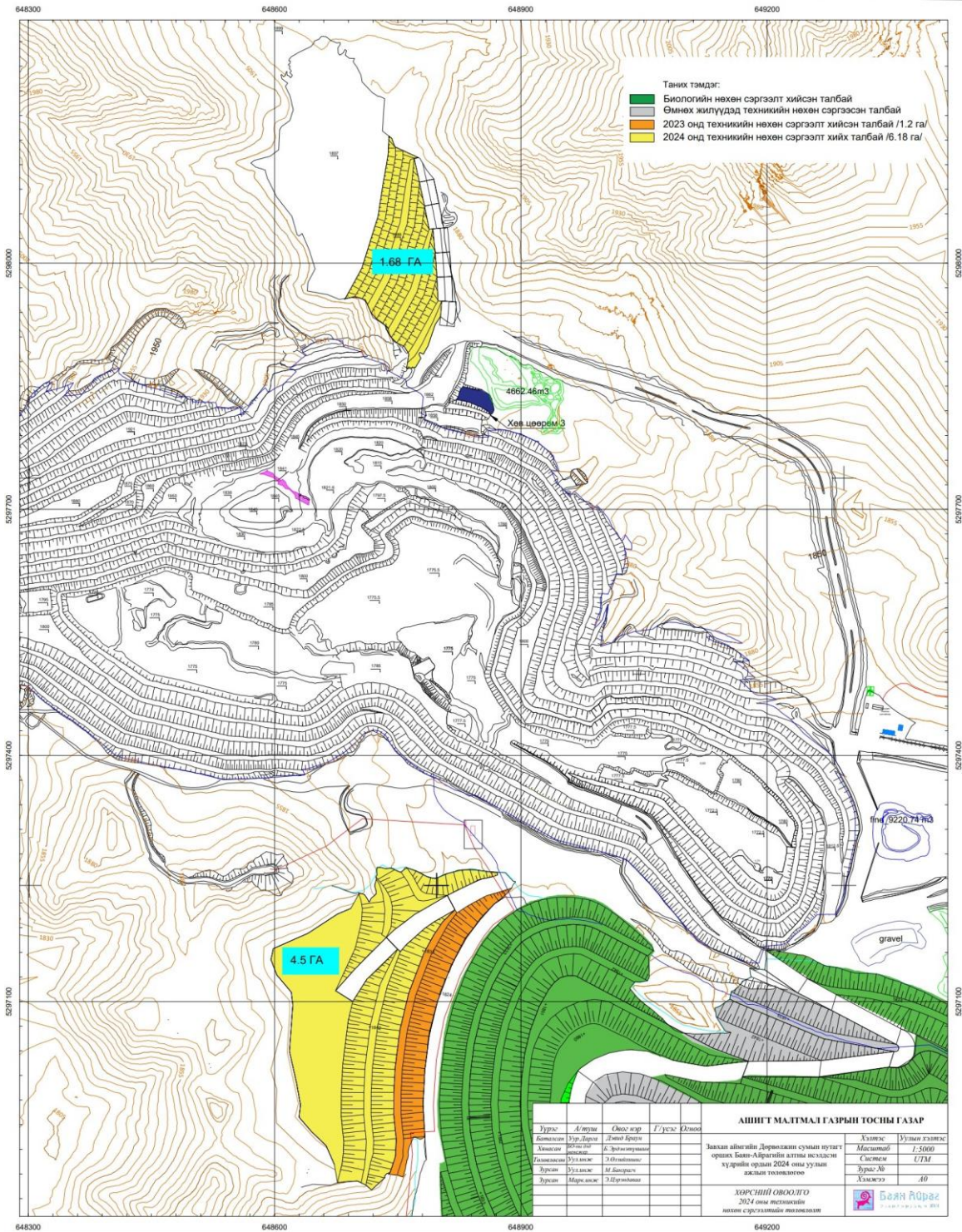
650314.4	5299075.0	650320.4	5299579.9
650308.5	5299081.5	650432.2	5299529.4
650253.6	5299076.2	650482.2	5299439.2
650224.1	5299107.3	650483.7	5299348.2
650128.2	5299201.7	650471.5	5299326.5
650098.8	5299250.0	650430.8	5299309.6
650107.6	5299269.9	650388.9	5299281.2
650153.9	5299276.6	650360.1	5299239.7
650169.4	5299306.1	650322.6	5299227.7
650217.7	5299332.5	650311.0	5299248.1
650233.9	5299364.7	650300.4	5299223.3
650239.1	5299420.4	650303.0	5299172.8
650221.5	5299463.6	650328.9	5299151.6
650179.1	5299505.4	650356.4	5299137.3
650219.1	5299546.1	650359.7	5299108.2

6.2. Техникийн нөхөн сэргээлт

Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт MNS5917:2008 стандартын шаардлагын дагуу төлөвлөсөн хаягдал чулуулгийн овоолгын хэлбэржүүлэлтийг хийхдээ, налуугийн өнцөг 18°, бермийн өргөн 9 м, налуулгын өргөн 27м-ээр тооцож, шаталсан налуутай овоолго үүсгэн, үерийн ус зайлуулах сувгийг берм бүрийн дээд талд 5-10 градусын уналаар хойш налуулан, налуугийн босоо сувгуудад холбоно.

Техникийн нөхөн сэргээлт хийх талбай - Баян Айраг 6,18 га (1,68+4,5 га)

6.3. Биологийн нөхөн сэргээлт

Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах MNS 5918:2008 стандартын шаардлагад нийцүүлэн дараах байдлаар хийнэ. Үүнд:

- Шимт хөрсний үржил шимийг сайжруулж, малын өтөг бууц, бордоогоор бордох
- Ургамлын үрийг гар аргаар цацах
- Үр цацсан талбайг чулуугаар хучих (бульдозероор налуугийн босоо чиглэлд явуулж дарах)
- Усалгаа арчилгаа хийх

Шимт хөрсөөр хучих Хэлбэржүүлэлт хийсэн талбайг шимт хөрсөөр 0.15-0.20м зузаан байхаар хучна.

Хөрс сайжруулалт Шимт хөрсний үржил шимийг сайжруулах зорилгоор малын өтөг бууц, бордоо ашиглана.

Хөрс сайжруулалтын нэмэлт арга хэмжээ

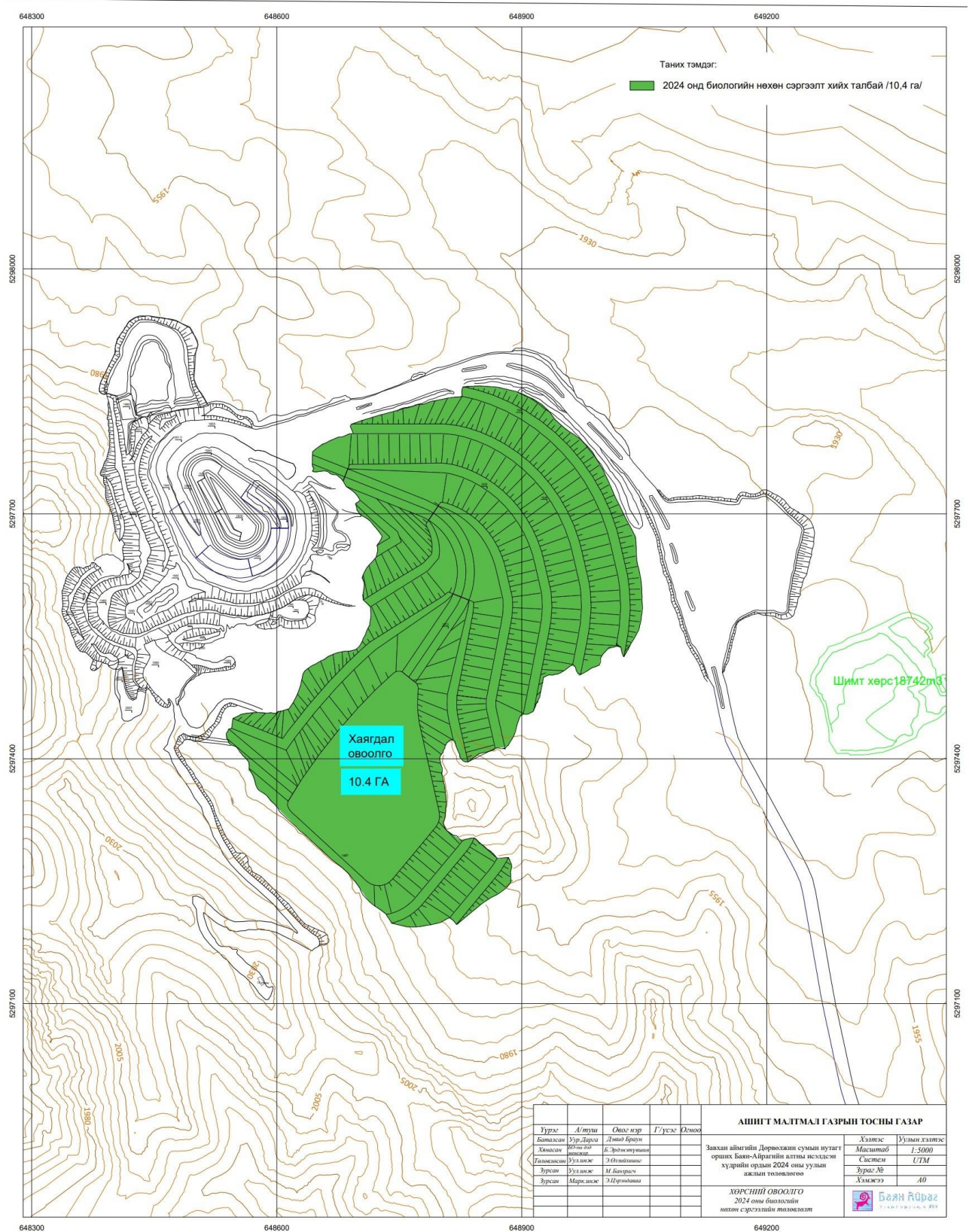
Хөрс сайжруулалтад ашиглах материал	Үржил шимт чанарыг нэмэгдүүлэх бодисын агуулга, %			1га-д хэрэглэх норм
	Азот (N)	Фосфор (P ₂ O ₅)	Кали (K ₂ O)	
Бууц	0.62	0.34	0.64	15 тн
Био бордоо	0.85	-	-	150 кг

Үрийн сонголт Саман ерхөг /Agropyron cristatum/, Дагуур Өлөнгө /Elymus dahuricus Turcz. ex Griseb/, Мөлхөө Хиаг Agropyron repens (L.).

Үрийн норм Тарих олон наст ургамлын үрийн харьцааг 1:1 буюу Ерхөг 50%, Өлөнгө 50%, байхаар, 1га-д 55кг (стандартад 18-20кг байдаг) үр тарина. Цөлөрхөг хээрийн онцлогт тохируулан га-д тарих үрийн нормыг 2 дахин их тооцож байна. Харин орон нутгийн ургамлын үр болох харганы үрийг чулуун хучилт хийсний дараа 5м² тутамд 1ш байхаар тооцон нэмж суулгана.

Чулуугаар хучих Нөхөн сэргээсэн талбайд цаашид ургамал тогтвортой ургах орчныг бүрдүүлэх зорилгоор үр цацсан талбайг чулуугаар хучна, чулууны хэмжээг 50-150мм байхаар тооцон бэлтгэнэ. Чулуугаар хучснаар дараах үр дүнгүүд гарч байна /үр дүнг ургамлын мониторингийн дүнгээр баталгаажуулсан/.

- Налуу гадаргуугийн хөрсний тогтворжилтыг сайжруулах
- Хөрсийг хэт халалтаас хамгаалах
- Чийгээ удаан барих, усны зарцуулалтыг багасгах
- Газрын гадаргад салхины нөлөөгөөр үүсэх элэгдэл хорогдлыг бууруулах
- Нутгийн болон тарьсан ургамлын үр салхиар зөөгдөн чулууны завсар тогтож ургах
- Жил бүр ургамлын төрөл зүйлийн тоо нэмэгдэж ургах зэрэг болно.

Биологийн нөхөн сэргээлт хийх талбай (Шохойн чулуу 10.4га)

7. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАЛ

БОНБНҮнэлгээгээр Баян Айраг уурхайн дүйцүүлэн хамгаалах шаардлагатай талбайн хэмжээг 4811га гэж тогтоосон байдаг. Бид БОЯБ-ын дүйцүүлэн хамгааллын хөтөлбөрийн хүрээнд 2014-2023 онд Бэлчээрийн менежментийг хэрэгжүүлэн бэлчээрийн чанарыг сайжруулах, БОЯБ-ын амьдрах орчныг сайжруулах арга хэмжээг авч ажилласан. Энэхүү хөтөлбөрийг Дөрвөлжин сумын Буурал багийн нутагт байрлах Туулайт уулын орчмын 11000га бэлчээрийн доройтсон талбайд хэрэгжүүлсэн юм.

Энэхүү талбайд амьдардаг малчин өрхүүд жил бүрийн 5-10 дугаар сард буюу ургамал ургалтын хугацаанд бэлчээрийн талбайгаа амрах, мөн Монгол тарвагыг нутагшуулах зэрэг арга хэмжээг амжилттай хэрэгжүүлж байна. Үр дүнг ургамал, зэрлэг амьтны мониторинг судалгааг хийж тогтоосон ба 2014 онтой харьцуулахад 2023 оны байдлаар ургамлын бүрхэц 2.0-2.6 дахин, ургамлын биомассын хувьд 3.0-3.5 хувиар нэмэгдэж /графикт үзүүлэв/ байгаа эерэг үр дүнгүүд гарсан. Тус бэлчээрийн талбай нь цөлөрхөг хээрийн экосистемд хамаардаг бөгөөд ургамлын хэвийн бүрхэцийн хэмжээ 33% байдаг талаар Завхан аймгийн Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, тайланд дурьдсан байдаг. Мөн нийт нутгаар бороо хур багатай, гантай жилүүдэд ургамлын бүрхэц бэлчээр сэлгэн ашиглалтаас үл хамааран буурдаг бөгөөд энэ нь дараагийн жилийн бороо хур орсны дараа байгалийн аясаар сэргэн ургаж байна.

Зэрлэг амьтны мониторинг судалгаагаар 2007 онд 9 зүйлийн хөхтөн амьтан бүртгэгдэж байсан бол 2015-2023 оны байдлаар 10-13 зүйл тогтмол бүртгэгдэж байна. Энд Олон улсын үнэлгээгээр Эмзэг зүйл 1, Ховордож болзошгүй зүйл 1, бүс нутгийн үнэлгээгээр устаж болзошгүй 1 зүйл, ховордож болзошгүй 4, ховор зүйл 1 тус тус тэмдэглэгдсэн ба эдгээр нь тус бүс нутгийг төлөөлж чадах гол түлхүүр зүйлүүд бөгөөд ховордлын зэрэг өндөртэй зүйлүүд байгаа юм.

Энэхүү хөтөлбөрт хамрагдсан малчин өрхүүд цаашид бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээг бие даан гүйцэтгэх, бэлчээрийн чанараа таних, хянах чадамжтай болсон, мөн тус нутгийн БОЯБ-ын амьдрах орчин сайжирч тогтворжиж байгаа нь мэргэжлийн байгууллагын хийсэн ургамал, амьтны судалгааны дүнгээр баталгаажсан учраас Дүйцүүлэн хамгааллын хөтөлбөрийг 2024 оноос эхлэн Тэр бум модны хүрээнд хэрэгжүүлж эхлээд байгаа Мод тарих ажил руу төвлөрүүлэн хийхээр төлөвлөлөө.

Гол зорилт Монгол улсын ерөнхийлөгчийн санаачилсан Тэр бум мод үндэсний хөдөлгөөнд манай байгууллага нэгдэн мод тарих бэлтгэл ажлуудыг хийж эхэлсэн бөгөөд 2024 оноос эхлэн бэлтгэсэн модны суулгацуудыг тарихаар төлөвлөлөө. Уг ажлыг үр дүнтэй болгож тарьсан моддыг боломжит хэмжээнд ургуулахаар зорьж байна.

Хүрэх үр дүн Мод тарих агротехникийн дагуу тарилтыг хийж усалгаа, арчилгаа бусад зохион байгуулалтын ажлуудыг хийнэ.

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ

#	Зорилт	Арга хэмжээний цар, хүрээ	Тоо хэмжээ	Нийт зардал /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Мод тарих	Заагдсан талбайд	400.000 ш	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	2024 онд	Мод тарих агротехник, БОАЖ Сайд, Сангийн сайдын хамтарсан тушаал 2021.07.09 А/172, 116
2	Жанчив болон Хоёр буурал хоршооны малчдад ноолуур бэлтгэх сургалт, мэдээллийн чиглэлээр дэмжлэг үзүүлэх			4000,0	2024 онд	Арга зүйн зөвлөгөө
3	Дээрх 2 хоршооны бэлтгэсэн ноолуурыг УБ хот дах гэрээт байгууллагад хүргэх, тээвэрлэлтэнд дэмжлэг үзүүлэх			-	2024 онд	-
4	Жанчив болон Хоёр буурал хоршооны малчдад малын эрүүл мэндийн чиглэлээр сургалт мэдээлэл өгч, дэмжлэг үзүүлэх			-	2024 онд	-
5	Жанчив болон Хоёр буурал хоршоонд бэлчээр ашиглалт болон малын эрүүл мэндийн үйл ажиллагаагаа амжилттай хэрэгжүүлснийг Мэргэжлийн байгууллагаар үнэлүүлэн зах зээлд холбогдох батламж авахад дэмжлэг үзүүлэх			2000,0	2024 онд	-
6	Янгир ямаанд зориулан авах биотехникийн арга хэмжээг авахад дэмжлэг үзүүлэх			5000,0	2024 онд	-
7	Говийн гайхамшигт 6 амьтныг олон нийтэд таниулах, хамгаалах ажлыг зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх /18 сая/			Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	2024 онд	-
8	Улиастай сумын Жаргалант багийн нутагт хийгдэж буй Цэцэрлэгт хүрээлэнгийн 4га талбайд дотоод тохижилтын ажлыг зураг, төслийн дагуу хийж, хүлээлгэж өгөх			Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	2024 онд	-
Нийт дүн				11000,0		

8. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ

2013, 2022 онд уурхайн нөлөөллийн бүсэд байгаа малчдын өвөлжөөг нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, нөхөн олговоруудыг олгосон бөгөөд 2024 онд нүүлгэн шилжүүлэх ажил байхгүй тул төлөвлөгөөнд тусгаагүй болно.

9. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ

#	Нөлөөлөлд өртөх түүх, соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал /мян.төг/	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	Уурхайн бүсэд байгаа хадны зургууд	Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хөндөхгүй байх талаар ажилтнуудад зааварчилгаа өгөх	Төслийн талбайд байгаа бүх ажилтнууд	Тухай бүрт	-	-	Шинээр ажилд орж байгаа хүн бүрт ажил эхлэхээс өмнө нэг удаа	
2	Төслийн үйл ажиллагааны явцад хийгдэх ухалт малталт, газар шорооны ажлын үед археологи, палеонтологийн олдвор шинээр илрэх тохиолдолд	Баян Айраг уурхайн талбайд үйл ажиллагааны явцад археологи, палентологийн дурсгал илэрвэл орон нутаг болон холбогдох эрдэм шинжилгээний байгууллагад мэдэгдэж зөвлөмжийн дагуу зохих арга хэмжээг авч ажиллах	Төслийн нийт талбай	Илрэх үед	***	***	Шинээр олдвор илэрсэн үед	Соёлын өвийг хамгаалах тухай
НИЙТ ДҮН						-		

*** Урьдчилан төсөвлөх боломжгүй зардлын төрөлд хамаарна.

10. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ

Гол зорилт Химийн бодисын ашиглахдаа түүнээс үүсэх эрсдэлийг бууруулах үндсэн үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлнэ. Химийн бодисын зарцуулалтын тайланг заасан хугацаанд холбогдох төрийн байгууллагуудад тайлагнана.

Агуулга Химийн бодисын тээвэрлэлтийг Улаанбаатар хот–Өвөрхангай аймаг–Баянхонгор аймаг–Говь-Алтай аймаг–Ховд аймгийн Ховд хот–Завхан аймгийн Дөрвөлжин сум–Баян Айраг уурхай (1850 км) маршрутын дагуу гүйцэтгэнэ, маршрут өөрчлөгдөх бол холбогдох байгууллагад мэдэгдэнэ. 2024 онд Натрийн цианидын тээвэрлэлтийг 5-6 удаа гүйцэтгэх төлөвлөгөөтэй байгаа ба тээвэрлэлт бүрийн өмнө төрийн байгууллагаас зохих зөвшөөрлийг авч, аюулгүй байдлыг хангана. Тээвэрлэлтийг мэргэжлийн, эрх бүхий, аюултай ачаа тээвэрлэх туршлагатай аж ахуйн нэгжтэй хамтран хийх ба юул, ослын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг боловсруулж, Онцгой байдлын ерөнхий газарт хүргүүлэн, хянуулж, баталгаажуулна.

Баян Айраг уурхайд хэрэглэх химийн бодисыг далд болон ил агуулахад хадгалах ба 24 цагийн харуул хамгаалалттай, компанийн дотоод журмын дагуу лацдаж цоожилсон байна.

Хүрэх үр дүн Химийн бодисын тээвэрлэлт, хадгалалт, зарцуулалтад тогтмол хяналт тавьж, химийн бодисын эрсдэлгүй ажиллана.

10.1 Химийн бодисын ашиглалтын төлөвлөгөө

2024 онд боловсруулах үйлдвэр, нуруулдан уусгах талбай болон тэсэлгээнд дараах химийн бодисуудыг ашиглана.

#	Монгол нэршил	Гадаад нэршил	CAS	Томъёо	Төлөвлөгөө
Боловсруулах үйлдвэрт ашиглах химийн бодис					
1	Цианид натри	Sodium cyanide	143–33–9	NaCN	658.8
2	Азотын хүчил	Nitric acid	7697–37–2	HNO ₃	15.7
3	Давсны хүчил	Hydrogen chloride	7647–01–0	HCl	28.8
4	Сульфамик хүчил	Sulfamic acid	5329–14–6	H ₃ NSO ₃	1.08
5	Натрийн гидроксид	Caustic soda	1310–73–2	NaOH	36.0
6	Натрийн карбонат	Sodium carbonate	497–19–8	Na ₂ CO ₃	1.08
7	Натрийн тетраборат	Sodium tetraborate	1303–96–4	Na ₂ B ₄ O ₇	2.16
8	Антискалант	Antiscalant	Байхгүй	байхгүй	15.0
9	Идэвхжүүлсэн нүүрс	Activated carbon	7440–44–0	C	48.4
10	Цемент	Cement	байхгүй	байхгүй	3656.7
11	Силикат	Silica	7631-86-9	SiO ₂	0.43
12	Глицин	Glycine	56-40-6	C ₂ H ₅ NO ₂	201.3
Боловсруулах үйлдвэрийн хяналтын лабораторид ашиглах химийн бодис					
1	Мөнгөний нитрат	Silver Nitrate	7761-88-8	AgNO ₃	1.5 кг
2	Родианид индикатор	Rhodanine indicator	536-17-4	C ₁₂ H ₁₂ N ₂ OS ₂	0.15 кг
3	Буфер уусмал pH 10	Buffer solution pH 10	7732-18-5 144-55-8 497-19-8	H ₂ O NaHCO ₃ Na ₂ CO ₃	4.5 кг
4	Буфер уусмал pH 7	Buffer solution pH 7	7732-18-5 7778-77-0 7558-79-4	H ₂ O KH ₂ PO ₄ Na ₂ HPO ₄	4.5 кг
5	Буфер уусмал pH 4	Buffer solution pH 4	7732-18-5 877-24-7	H ₂ O HOCC ₆ H ₄ CO OK	4.5 кг
Тэсэлгээнд ашиглах химийн бодис					
1	Анфо	Anfo	6484-52-2	NH ₄ NO ₃	146,983 kg

10.2 Химийн бодисын эрсдэлийг бууруулах, сэргийлэх арга хэмжээ

Болзошгүй аюул, сөрөг	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ		Арга хэмжээний цар хүрээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, мян.төг	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
Ашиглалтын үеийн болзошгүй аюул, ослыг бууруулах	1	Химийн бодисын зарцуулалтад тогтмол хяналт тавьж, бүртгэх	Боловсруулах үйлдвэр	-	-	-	Өдөр бүр	Химийн хорт болон аюултай бодисыг хадгалах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах журам 2017 он 54/А/136/А/215
	2	Химийн бодисын сав баглаа боодлын хаягдлын бүртгэлийг сар бүр хөтлөх		-	-	-	Сар бүр	
	3	Химийн бодисын сав баглаа боодлын хаягдлыг тусгай эрх бүхий дахин боловсруулах үйлдвэрт өгөх		-	-	-	Шаардлагатай үед	
	4	Химийн бодисын сав, баглаа боодлын хаягдлын саармагжуулалтын ажлыг аюулгүй ажиллагааны зааварчилгааг нарийн баримталж үргэлжлүүлэн хийх		-	-	-	Саармагжуулалт хийх үед	
	5	Натрийн цианидын савлагааны гадна талын модон хавтанг шинжилгээнд хамруулах		-	150.0	900.0	Жилд нэг удаа	
	6	Зарим төрлийн сав, баглаа боодлыг (хуванцар сав, модон хавтан) аюулгүй байдлаар дотоод хэрэглээнд дахин ашиглах		-	-	-	Шаардлагатай үед	
Хадгалалтын үеийн болзошгүй аюул, ослыг бууруулах	7	Химийн бодисын агуулахын бүрэн бүтэн байдалд тогтмол хяналт тавьж бүртгэл хөтлөх	Химийн бодисын агуулахууд	-	-	-	Сард 3 удаа	2017 он 54/А/136/А/215 журам, MNS 6458:2014 MNS 5029:2011
	8	Химийн бодисыг хор аюулын лавлах мэдээлэлд заасан нөхцөлд хадгалах		-	-	-	Тогтмол	
	9	Химийн бодисын агуулахуудын анхааруулах тэмдэг, тэмдэглэгээг шинэчилж байрлуулах		-	20.0	1,600	Жилд 1 удаа	
	10	Химийн бодисын агуулахад байрлуулсан чийг болон температур хэмжигчийг товлосон хугацаанд давтан баталгаажуулалтад хамруулах		14	50.0	700	Жилд 1 удаа	

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

Нуруулдан уусгах талбайн болзошгүй аюул, ослыг бууруулах	11	Нуруулдан уусгах талбайн үерийн далангийн бүрэн бүтэн байдалд хяналт тавих	Нуруулдан уусгах талбай	-	-	-	Долоо хоног бүр	2017 он 54/A/136/A/215 журам
	12	Нуруулдан уусгах талбайн уусмалын концентрацийг тогтмол хянах		-	-	-	Өдөр бүр	
	13	Нуруулдан уусгах талбайн зэрлэг амьтан үргээгч төхөөрөмжүүдийн хэвийн ажиллагааг тогтмол хянах		Тухай бүр	-	-	Өдөр бүр	
	14	Нуруулдан уусгах талбайгаас ялгарах синилийн хүчлийн хэмжээг тогтмол хэмжиж, үр дүнг бүртгэх			Өдөр бүр			
Тээвэрлэлтийн үеийн бозошгүй аюул, ослыг бууруулах	15	Химийн бодисын тээвэрлэлтийн үед компанийн зүгээс хяналтыг үргэлжлүүлэн гүйцэтгэх	Тээвэрлэлт бүрт	-	-	-	Тээвэрлэлт хийх бүрт	2017 он 54/A/136/A/215 журам
	16	Тээвэрлэлт хийж буй тээврийн хэрэгсэлд аюултай ачааны тэмдэг, хор аюулын тэмдэглэгээг зохих журмын дагуу байрлуулах		-	-	-		
Тайлагнах	17	ТЕГ-ын Завхан аймаг дахь хэлтэст Химийн бодисын зарцуулалтын тайлан хүргүүлэх	Зарцуулалт болон хаягдал сав баглаа боодол	12	-	-	Сар бүр	Химийн хорт болон Аюултай бодисын тухай хууль
	18	Завхан аймгийн БОАЖГ-т Химийн бодисын сав, баглаа боодлын хаягдлын мэдээ хүргүүлэх		4	-	-	Улирал бүр	
	19	Завхан аймгийн БОАЖГ-т Химийн бодисын зарцуулалтын тайлан хүргүүлэх		4	-	-	Улирал бүр	
	20	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын ЗДТГ-т Химийн бодисын зарцуулалтын хагас жил болон бүтэн жилийн тайлан хүргүүлэх		2	-	-	7-р сард, жилийн эцэст	
	21	БОАЖЯ-нд Химийн бодисын зарцуулалтын жилийн эцсийн тайлан хүргүүлэх		1	-	-	Жилийн эцэст	
						3,200		

11. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТ

Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний арга хэмжээ

#	Хог хаягдлын ангилал Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ, эх үүсвэр	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал /мян.төг/	Тоо хэмжээ /жилээр/	Нийт зардал /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах хууль, журам, стандарт
Энгийн хог хаягдал								
1	Энгийн хог хаягдлын бүртгэл хөтлөх	Уурхайн үйл ажиллагаа	тн	-	Үүссэн хэмжээгээр	Ү.а-ны төсөвт багтсан	Жилийн туршид	Хог хаягдлын тухай хууль
2	Энгийн хог хаягдлыг дахин ашиглах, зайлуулах ажлыг үргэлжлүүлэх		тн	-				
3	Энгийн хаягдлыг дахин боловсруулах гэрээт байгууллагад нийлүүлсэн тохиолдолд тээврийн зардлыг төлөх		тн/рэйс	-				
4	Энгийн хаягдлын үйлчилгээний хураамж төлөх		төг	1,500.0	12 сар	18,000	Сар бүр	
Аюултай хог хаягдал								
5	Аюултай хог хаягдлын бүртгэл хөтлөх	Үйл ажиллагаа	-	-	Үүссэн хэмжээгээр	-	-	Хог хаягдлын хууль, ЗГ-ын 2018/116
6	Аюултай хаягдлыг эрх бүхий байгууллагад гэрээний дагуу шилжүүлэх ажлыг үргэлжлүүлэх		тн	-				
7	Тос түлшээр бохирдсон хөрс	Бохирдсон хөрсний зориулалтын талбайд байршуулах	Эвдрэл, гэмтэл	м ³	-	Үйл ажиллага аны төсөвт багтсан	Тухай бүр	БОНБНУ
8	Аюултай хог хаягдлын үйлчилгээний төлбөрийг төлөх	-	-	төг	-		Гэрээний дагуу	Хог хаягдлын хууль
Бусад								
9	БОХ-ийн дотоод хяналт /тос түлшний асгаралт, хог хаягдал гэх мэт/	Уурхайн талбай	-	-	-	-	7 хоногт нэг удаа	БОНБНУ
10	Хог хаягдлын менежмент сэдэвт сургалт, мэдээллийг нийт ажилтнуудад өгөх	Нийт ажилтнууд	-	-	-	-	Жилд 1 удаа	Хог хаягдлын хууль
НИЙТ ДҮН						18,000		

*** Эмнэлгийн хог хаягдлыг гэрээний дагуу сумын эмнэлэгт хүргэнэ.

12. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

1. Агаар орчны мониторинг							
#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал
1.1	<u>Уур амьсгал</u> Агаарын хэм, салхины хурд, х.чийгшил, хур тунадас	Уурхайн цаг уурын станц	Жилийн туршид	Өдөр бүр	-	-	Мэдээнд боловсруулалт хийх
1.2	<u>Тоосжилт</u> Нийт тоос, PM10, PM2.5	Хяналтын цэгүүдэд	Сар бүр	1	300.0	3,600	MNS4585:2016 Агаарын чанар, Суурин болон зөөврийн багажаар зааврын дагуу дээж авах
1.3	Тоосжилтын тархалт	Хяналтын цэгүүдэд		1	150.0	1,800	ЕРА хүлцэх хэмжээ, Зориулалтын бортого ашиглан идэвхгүй аргаар тооцох
1.4	<u>Агаар бохирдуулагч хий</u> - SO ₂ Хүхэрлэг хий - NO ₂ Азотын давхар исэл	Хяналтын цэгүүдэд	Сар бүр	1	200.0	2,400	MNS4585:2016 Агаарын чанар, Зөөврийн багажаар зааврын дагуу хэмжих, дээж авах
1.5	Синилийн хүчил	Нуруулдан уусгах талбай	Сар бүр	1	-	-	MNS4585:2016 Агаарын чанар, Зөөврийн багаж /монотокс/ ашиглан хэмжих
1.6	Дуу шуугиан	Хяналтын цэгүүдэд	Улирал бүр	1	-	-	MNS4585:2016 Агаарын чанар, Зөөврийн багаж ашиглан хэмжих
Дэд дүн						7,800	

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

2. Усан орчны мониторинг							
#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал
2.1	Химийн шинжилгээ	Цэвэрлэх байгууламж 2 цэг (орох, гарах)	Улирал бүр	1 удаа	80.0	640,0	MNS 4943:2015 Хаягдал ус, MNS 6734 2018 Дахин ашиглах цэвэрлэсэн ус, MNS Хаягдал уснаас дээж авах
2.2		Орон нутгийн малчдын 4 худаг	Жилд	1 удаа	300.0	1,200	MNS 0900:2018 Ундны ус эрүүл ахуй MNS ISO5667-11:2000 Гүний усны дээж
2.3	Химийн ерөнхий болон хүнд металлын шинжилгээ	Тайхын хөндий 1 цооног	Улирал бүр	1 удаа	300.0	1,200	MNS 6148:2010 Газрын доорх усыг бохирдуулагч бодисын хүлцэх хэмжээ MNS ISO 5667-11:2000 Гүний уснаас дээж авах зөвлөмж
2.4		Хайрханы хөндийн 16 цооног	Улирал бүр	1 удаа	300.0	19,200	MNS 6148:2010 Газрын доорх усыг бохирдуулагч бодисын хүлцэх хэмжээ MNS ISO 5667-11:2000 Гүний уснаас дээж авах зөвлөмж
2.5		Ашиглалтын 1, 2, 3 дугаар худаг	Улирал бүр	1 удаа	300.0	3,600	
2.6		Олборлолтын талбайн 2 цооног	Улирал бүр	1 удаа	300.0	2,400	
2.7		Нуруулдан уусгах талбайн 17 цооног	Улирал бүр	1 удаа	300.0	20,400	
2.8		Завхан голын хяналтын 2 цэгт	Жилд	2 удаа	300.0	1,200	Гадаргын усны цэврийн зэргийн ангиллын норм MNS ISO 5667-10:2001 Гол горхины уснаас дээж авах
2.9		Хүнд металл	Цэвэрлэх байгууламж 1 цэг	Улирал бүр	1 удаа	300.0	1,200
2.10	Цианид, мөнгөн ус	Нуруулдан уусгах талбайн 17 цооног	Сар бүр	1 удаа	150.0	30,600	MNS 6148:2010 Газрын доорх усыг бохирдуулагч бодисын хүлцэх хэмжээ MNS ISO 5667-11:2000 Гүний уснаас дээж авах зөвлөмж

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал	
2.11	Дээж, шинжилгээ	Микробиологи	Ашиглалтын 1, 2, 3 дугаар худаг	Улирал бүр	1 удаа	37.5	450.0	MNS 0900:2018 Ундны ус эрүүл ахуйн шаардлага MNS ISO 5667-11:2000 Гүний уснаас дээж авах
2.12			Цэвэрлэх байгууламж 1 цэг	Улирал бүр	2 удаа	28.0	224.0	MNS 4943:2015 Хаягдал ус, MNS 6734 2018 Дахин ашиглах цэвэрлэсэн ус
2.13			Завхан голын хяналтын 2 цэгт	Улирал бүр	1 удаа	37.5	150.0	MNS 0900:2018 Ундны ус эрүүл ахуйн шаардлага MNS ISO 5667-10:2001 Гол горхины уснаас дээж авах
2.14	Хэмжилт	Гүний усны түвшний хэлбэлзэл	Хайрханы хөндийн 9 цооног	Улирал бүр	1 удаа	-	-	-
2.15			Тайхын хөндийн 6 цооног			-	Үйл ажилага аны төсөвт	-
2.16			Ашиглалтын хугдгуудын хяналтын 7 цооног	7 хоног бүр	1 удаа	-	-	-
2.17			Олборлолтын талбайн 2 цооног	Сар бүр	1 удаа	-	-	-
Дэд дүн						82,614		

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

3. Хөрсний мониторинг							
#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал
3.1	Цианид, мөнгөн ус	Нуруулдан уусгах талбайн хяналтын цэгүүд	Сар бүр	1 удаа	80.0	8,640.0	MNS5850:2018 Хөрсний чанар, MNS 3298:1990 Хөрсний дээж авах
3.2	Хүнд металл	Уурхайн талбайн хяналтын цэгүүд	Улирал бүр	1 удаа	120.0	6,720.0	
		Завхан гол 2 цэг	Жилд	2 удаа	120.0	480.0	
3.3	Микробиологи	Уурхайн талбайн хяналтын цэгүүд	Улирал бүр	1 удаа	88.0	4,928.0	MNS 3297:1991 Хөрсний ариун цэврийн үнэлгээний үзүүлэлтийн норм, хэмжээ MNS 3298:1990 Хөрсний дээж авах
3.4	Агрохими	Шимт хөрсний овоолго	Жилд	2 удаа	132.0	1,320.0	MNS 3310:1991 Хөрсний агрохимийн үзүүлэлт, MNS 3298:1990 Хөрсний дээж авах
3.5	Хүчиллэг урсац	Хаягдал чулуулгийн овоолго	Жилд	2 удаа	266.34	2,663.4	Геохимийн ангилал, MNS 3298:1990 Хөрсний дээж авах
3.6	Хүнд металл	Халаалтын уурын зуухны үнс	Жилд	2 удаа	60.0	240.0	-
Дэд дүн						24,991.4	

4. Ургамлын мониторинг										
#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал			
4.1	<u>Унаган ургамлын хяналт</u>	Уурхайн доторх хөндөгдөөгүй талбай	6, 8 сар	2	-	-	Хээрийн судалгааны аргачлал, Фото мониторинг, шугам-цэгийн бичиглэл			
4.2	<u>хийх</u>	Уурхайн гаднах талбай (Хайрханы хөндий)			-	-				
4.3	<u>Тусгааг бүрхэц, зүйлийн бүрдэл, ургацын хэмжээ тодорхойлох</u>	Дүйцүүлэн хамгаалалтын талбай /Жанчив БАХ, Эмгэнтийн ам хоршооны бэлчээрийн талбай/			250.0	500.0				
4.4		Уурхайн доторх байгалийн ургамлын харьцуулалтын талбай			165.0	330.0				
4.5	<u>Ховор ургамлын хяналт хийх</u> <u>Зүйлийн бүрдэл тодорхойлох</u>	Дүйцүүлэн хамгааллын талбай /Жанчив, Эмгэнтийн ам хоршооны бэлчээрийн талбай/			250.0	500.0				
4.6		Шинээр газар хөндөлт хийсэн нөхцөлд			Тухай бүр	-		-	220.0	Хэмжилт, ургамлын бичиглэл, баримтжуулалт, бүртгэл хийх
4.7	<u>Нөхөн сэргээсэн талбайн ургамлын хяналт хийх</u>	Гадаад овоолгын нөхөн сэргээлт хийсэн талбай			6, 8 сар	2		1,100.0	2,200	Хээрийн судалгааны аргачлал, Фото мониторинг, шугам-цэгийн бичиглэл
4.8	<u>Тусгааг бүрхэц, зүйлийн бүрдэл, ургацын хэмжээ тодорхойлох</u>	Хайрханы хөндийн өндөр хүчдэлийн шугам дагуух нөхөн сэргээсэн талбай								
Дэд дүн						3,750				

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

5. Амьтны мониторинг

#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал
5.1	Янгир ямааны ажиглалт (байршил, шилжилт хөдөлгөөн)	Уурхайн дотор болон уурхайн орчмын талбай	Сар бүр	1 удаа	-	-	Амьтны судалгааны арга зүй, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Ашигт малтмалын тухай хууль, БОНБНУ 2018
5.2	Махчин болон бусад шувуудын мониторинг (Үүрний байршилт, шилжилт хөдөлгөөн)	Уурхайн орчмын талбайд замналын дагуу	5-8 сард	1 удаа	467.5	1,870	
5.3	Махчин болон бусад хөхтөн амьтдын мониторинг (байршилт, шилжилт хөдөлгөөн)		5-8 сард	1 удаа	1,540.0	6,160	
5.4	Амьтны осол эндэгдэлийн мониторинг	Уурхайн дотор болон уурхайн орчмын талбай, төвийн цахилгааны шугамын /кэмп/ дагуу	Улирал бүр	1 удаа	Үйл ажилагааны төсөвт		
Дэд дүн						8,030	
6. Түүх соёлын өвийн мониторинг							
6.1	Хадны зургийн хяналт	Уурхайн талбай дахь хадны зургууд	Улирал бүр	1 удаа	-	Үйл ажиллагааны төсөвт	Бүртгэл хийх, баримтжуулах
Дэд дүн						-	
НИЙТ ДҮН						127,185.4	

13. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх урдирдлага зохион байгуулалтын ажил

#	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцсан албан тушаалтан
БОМТ-ний хэрэгжилтийн явцын хяналт				
1	Уурхайн хаалтын төлөвлөгөө боловсруулж эхлэх	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	2024 онд	Байгаль орчны хэлтсийн удирдлагууд
БОМТ-ний хэрэгжилтийн явцын хяналт				
2	Засгийн газрын 2011 оны 311 тогтоолоор батлагдсан Аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаанд дотоод хяналт шалгалтыг зохион байгуулах нийтлэг журам-ын 1 дүгээр зүйлийн 1.5, 3 дугаар зүйлийн 3.7.3 заалтуудын дагуу Дотоод хяналт шалгалтаар илэрсэн зөрчил, дутагдлыг арилгахад чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, тайлагнах	-	Дотоод хяналтын нэгжийн ажлын төлөвлөгөөний дагуу	Уурхайн дотоод хяналтын ажилтнууд
Байгаль орчны сургалт				
3	Хог хаягдлын менежмент	2,000	Нийт ажилтнууд	Байгаль орчны мэргэжилтнүүд
4	Уурхайн химийн бодисын хэрэглээ		Хамаарах хэлтэс	
5	Тос, түлшний асгаралт		Шинэ ажилтнуудад	
6	Байгаль орчны ерөнхий зааварчилгаа			
НИЙТ ДҮН		2,000		

14. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ

БОМТ-ний биелэлтийг оролцогч талуудад мэдээлэх, тайлагнах

#	БОХТ-ний биелэлтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацаа	Тайлагнах зардал /мян.төг/	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан	Зохион байгуулах газар
Тайлагнах							
1	БОАЖЯ, Завхан аймгийн БОАЖГазар	Жилийн тайланг боловсруулан хүргүүлэх	Төлөвлөгөө хөтөлбөрийн дагуу хэрэгжүүлсэн ажлын тайлан	2024 оны 11-р сарын 01-ний дотор	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	Байгаль орчны дэд дарга	Байгаль орчны хэлтэс
2	Сумын Засаг дарга, БОХУ байцаагч, Байгаль хамгаалагч	Батлагдсан тайлангийн хувийг хүргүүлэх	Баян Айраг төслийн БОМТ-ний биелэлтийн тайлан	БОАЖЯ-аар хянагдан гарсан үед		Байгаль орчны дэд дарга	
3	Хяргас нуур – Завхан голын сав газрын захиргаа	Байгууллагын даргаар баталгаажуулсан Ус ашиглалтын тайлангийн хувийг хүргүүлэх	Ус ашиглалтын тайлан /улирал, бүтэн жил/	Улирал бүрт, 2025 оны 1 дүгээр сард багтаан		Ус ашиглалтын мэргэжилтэн	
4	БОАЖЯам, ТЕГ-ын Завхан аймаг дахь салбар, МХГ, Дөрвөлжин сум	Байгууллагын даргаар баталгаажуулсан Химийн бодисын тайлангийн хувийг хүргүүлэх	Химийн бодисын зарцуулалтын тайлан /сар, улирал, жил/	Сар бүр, Улирал бүрт, Бүтэн жилийн тайланг 2025 оны 1-р сард багтаан		Химич	
5	БОАЖЯ, Завхан аймгийн БОАЖГазар	Байгууллагын даргаар баталгаажуулсан Хог хаягдлын статистик тайлангийн хувийг хүргүүлэх	Аюултай хог хаягдлын тайлан /бүтэн жил/	2025 оны 2 дугаар сард багтаан		Байгаль орчны мэргэжилтэн	
6	Аймгийн БОАЖГ, сумын БОХУ байцаагч, Байгаль хамгаалагч, уурхайн ажилтнуудад	Цахим хэлбэрээр илгээх	Байгаль орчны товч тайлан	Сар бүр		Байгаль орчны мэргэжилтнүүд	

Баян Айраг - Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

#	БОХТ-ний биелэлтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацаа	Тайлагнах зардал /мян.төг/	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан	Зохион байгуулах газар
Мэдээлэл хүргэх							
7	Аймаг, сумын мэргэжлийн байгууллагын мэргэжилтэн 20-25	Уурхайд	Уурхайн 2024 оны БОМТ-ний хэрэгжилтийн явцыг танилцуулах	9 сард	1,100.0	Байгаль орчны мэргэжилтнүүд	Байгаль орчны хэлтэс
8	Байгаль менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийг Дөрвөлжин, Эрдэнэхайрхан сумдын иргэдэд мэдээлэх	Шаардлагатай хэлбэрээр	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийг тайлагнах	Шаардлагатай үед	-	Байгаль орчны мэргэжилтнүүд	Шаардлагатай газарт
9	Сонирхогч оролцогч талуудыг мэдээллээр хангах	Уурхайн талбайд эсвэл сумын захиргаа, багт	Байгаль орчны талаар тавьсан санал гомдол, хүсэлт ирвэл холбогдох мэдээлэл өгөх	Тухайн хүсэлт тавьсан хугацаанд	-	Байгаль орчны ахлах мэргэжилтэн	Байгаль орчны хэлтэс
НИЙТ ДҮН					1,100.0		

БАЯН АЙРАГ
ЭКСПЛОРАЙШН ХХК

Байгаль орчны менежментийн ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

2024

*ЗАВХАН АЙМАГ, ДӨРВӨЛЖИН СУМ
БАНУУН БОР ТОЛГОЙ-1
АШИГЛАЛТЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРӨЛ MV-017666*

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК

Утас +976 77116200 5100

Факс + 976 77116100

Хаяг: Сэнтрал Тауэр 7 давхар
Жанжин Сүхбаатарын талбай – 2, 8
хороо Сүхбаатар дүүрэг ШХ-19
Улаанбаатар 14200

www.bayanairag.com

environment@bayanairag.com

Батлав.

БОАЖЯ-ны Хүрээлэн буй орчны бодлого
зохицуулалтын газрын дарга

Г.Энхмөнх

Зөвшөөрч, хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн:

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК-ийн
Ерөнхий захирал

Ю.Энхтүвшин

**ЗАВХАН АЙМГИЙН ДӨРВӨЛЖИН
СУМЫН НУТАГТ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
ЯВУУЛЖ БУЙ АЛТАН ХӨНДИЙ
ТӨСЛИЙН 2024 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

/АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ДУГААР MV-017666 /

/АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР 2708701/

Хянасан:

БОАЖЯ-ны Хүрээлэн буй орчны бодлого
зохицуулалтын газрын мэргэжилтэн

.....

Боловсруулсан:

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК-ийн
Байгаль орчны хэлтсийн дэд дарга

Б.Эрдэнэтүвшин

Агуулга

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	4
1.1. КОМПАНИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	4
1.2. ОРДЫН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	5
1.3. УУЛЫН АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	6
1.4. 2024 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НИЙТ ЗАРДАЛ ...	7
2. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	8
2.1. БАЙГАЛЬ ОРЧИН	8
2.2. НИЙГЭМ.....	9
2.3. ЭДИЙН ЗАСАГ.....	10
3. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ	11
4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	12
5. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	13
6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	14
7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	15
8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	16
9. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	17
10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	18
11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР	19
12. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	21
13. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	22

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Компанийн товч танилцуулга

Манай компани 2003 оноос уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн бөгөөд гадаадын 100 хувийн хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж юм. Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг нэртэй газар ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулж байна.

Баян Айраг Эксплорэйшн ХХК нь Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баруун Бортолгой-1 нэртэй MV-017666 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг Ашигт малтмалын газраас 2014 оны 11 дүгээр сарын 6-нд авсан.

2012-2013 онд гүйцэтгэсэн гүйцээх хайгуулын ажлын үр дүнгийн тайланг Эрдэс Баялгийн Мэргэжлийн Зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн, АМГ-ын даргын 2014 оны 6 дугаар сарын 9-ний өдрийн 86 дугаар тушаалаар “Алтан хөндий” алтны ордын нөөцийг Монгол улсын ашигт малтмалын нөөцийн бүртгэлд бүртгэсэн.

Техник эдийн засгийн үндэслэл

Төслийн техник эдийн засгийн үндэслэлийн нэмэлт тодотголыг 2018 онд хийлгэж, мэргэжлийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн батлуулсан.

	ТЭЗҮ	Огноо	Гүйцэтгэсэн байгууллага
1	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан Хөндийн (MV-013409) Алт, мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ (тодотгол)	2015.05	Майндата ХХК
2	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан Хөндийн (MV-017666) алт, мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ- ийн тодотгол	2018.08	Майндата ХХК
3	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан Хөндийн (MV-017666) алт, мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил уурхайн аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ- ийн тодотгол-2	2022.02	Майндата ХХК

Байгаль орчны үнэлгээ

2016 онд “Эко Тайкүүн” ХХК-иар Байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээг хийлгэж, уурхайн үйл ажиллагаа эхлэхийн өмнөх Баян Айраг орчмын бүс нутгийн газарзүй, геологийн тогтоц, хөрсөн бүрхэвч, уур амьсгал, гидрогеологийн нөхцөл, ургамалжилт, амьтны аймаг, нийгэм эдийн засгийн нөхцөл байдлыг тодорхойлсон.

Байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээний дүгнэлтийг гаргуулан, нарийвчилсан үнэлгээг хийлгэж, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны Мэргэжлийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн батлуулсан.

Байгаль Орчны үнэлгээ

№	Төслийн нэр	Огноо	Гүйцэтгэгч
Ерөнхий үнэлгээ			
1	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших алт, мөнгөний үндсэн ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрт химийн бодис ашиглах төсөл	2016.04.25	БОНХАЖЯ
2	Алт мөнгөний орд ашиглах төсөл (нэмэлт тодотгол-2)	2018.09.11	БОАЖЯ
3	Алт мөнгөний орд ашиглах төсөл (нэмэлт тодотгол-3)	2021.02.04	БОАЖЯ
Нарийвчилсан үнэлгээ			
1	Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших алт, мөнгөний үндсэн ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах аргаар баяжуулах үйлдвэрт химийн бодис ашиглах төсөл (нэмэлт тодотгол)	2016	Natural Sustainable ХХК
2	Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан хөндийн (MV-017666) алт-мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах, нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйлдвэрийн төсөл	2018	ЭКОС ХХК
3	Баян Айраг (MV-013409) болон Алтан хөндийн (MV-017666) алт-мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйлдвэр” төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний нэмэлт тодотгол	2021	САБЛАЙМ ХХК
4	Баян Айраг болон Алтан хөндийн алт, мөнгөний ордын исэлдсэн хүдрийг ил аргаар ашиглах нуруулдан уусгах технологиор баяжуулах үйлдвэр” төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний нэмэлт тодотгол	2022	САБЛАЙМ ХХК

1.2. Ордын товч танилцуулга

Ордын нөөц “Алтан хөндийн орд”-ын нөөцийг Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөлийн 2021 оны 04 дүгээр сарын 02-ны өдрийн ХХ-04-09 тоот дүгнэлтээр Монгол Улсын Ашигт малтмалын нөөцийн бүртгэлд бүртгүүлсэн. Үүнд:

1. Исэлдлийн бүсийн хүдрийн нийт бодитой нөөц 2,359,508.86 тн
2. Алтны дундаж агуулга 1.10 гр/тн
3. Мөнгөний дундаж агуулга 13.36 гр/тн

Төслийн байршил Баруун Бортолгой-1 талбай Завхан аймгийн Эрдэнэхайрхан, Дөрвөлжин сумдын нутагт оршдог. Уг талбай Баян Айраг төслийн талбайгаас баруун хойш 13 км, Дөрвөлжин сумын төвөөс баруун хойш 34 км, Улиастай хотоос баруун зүгт 175 км, Улаанбаатар хотоос 1210 км-т байрладаг.

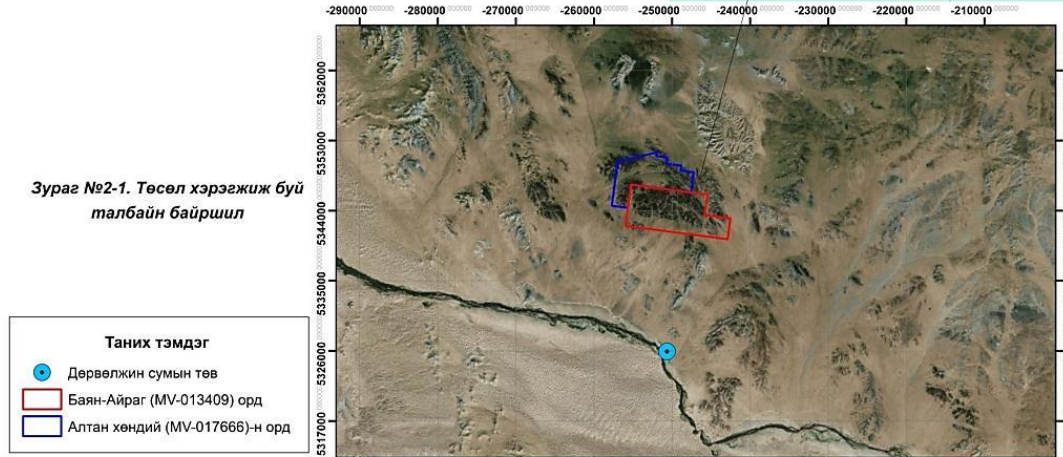
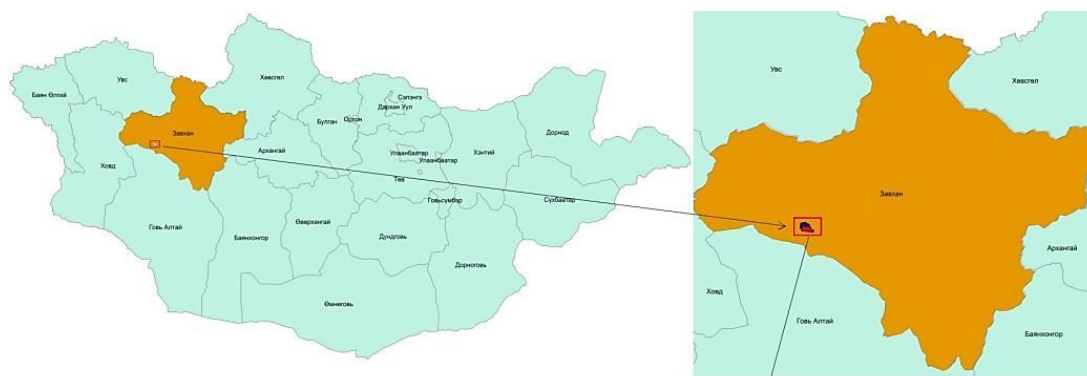

Тусгай зөвшөөрлийн мэдээлэл

Талбайн нэр	Тусгай зөвшөөрлийн дугаар	Хэмжээ, га	Олгосон огноо	Аймаг, Сум
Баруун Бор Толгой-1	17666А	3910.87	2014-11-6	Завхан, Дөрвөлжин

Газарзүйн солбицол нь: L-46-10, L-46-11

#	Өргөрөг	Уртраг	#	Өргөрөг	Уртраг
1	94° 56' 19.81"	47° 52' 26.6"	7	95° 0' 19.91"	47° 51' 24"
2	94° 56' 19.81"	47° 52' 10"	8	95° 0' 19.91"	47° 50' 1.64"
3	94° 57' 27.83"	47° 52' 10"	9	94° 54' 7.8"	47° 50' 1.61"
4	94° 57' 27.83"	47° 51' 45"	10	94° 54' 7.79"	47° 48' 23"
5	94° 58' 58.4"	47° 51' 45"	11	94° 52' 29.79"	47° 48' 23"
6	94° 58' 58.4"	47° 51' 24"	12	94° 52' 29.81"	47° 51' 26.62"

Баруун Бортолгой-1 талбайн байршил

1.3. Уулын ажлын төлөвлөгөө

Манай компанийн хүчин чармайлтаас үл хамааран Баруун бор толгой ашиглалтын лиценз бүхий талбайн газрыг эрх бүхий төрийн байгууллага шийдвэрлээгүйгээс тус талбайд олборлолт хийх зөвшөөрөл авах боломжгүй болсон учраас 2024 онд олборлолтын аливаа үйл ажиллагаа төлөвлөөгүй болно.

1.4. 2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх нийт зардал

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн А/618 тоот тушаалаар батлагдсан Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам, БОНБНУ-ний тайлангийн орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт үндэслэн боловсруулсан ба холбогдох зардлыг дараах хүснэгтэд нэгтгэлээ.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын нэгтгэл

№	Агуулга	Зардал, мян. төг
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	0.0
2	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	0.0
3	Биологийн олон янз байдлын дүйцүүлэн хамгаалал	0.0
4	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээ	0.0
5	Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	0.0
6	Осол, эрсдлийн менежментийн төлөвлөгөө	0.0
7	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	0.0
8	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	7580.0
9	Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	1000.0
10	Тухайн жилийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний биелэлтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө	0.0
	Нийт зардал	8,580.0

2. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

2.1. Байгаль орчин

Уур амьсгал Дөрвөлжин сум нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас газрын гадаргын ууршиц 118.1 мм-ээр ихэссэн, ургамлын ургалтын хугацаанд ордог хур борооны хэмжээ 33.0 мм-ээр буурсан нь хуурайшилт, цөлжилтийн гол шалтгаан болж байна. Хавар цас ханзрах хугацаа бараг нэг сараар урагшилж, хөрс цасан бүрхүүлгүй болон ургамлын бүрхэвчгүй байх хугацаа уртассан нь салхины нөлөөгөөр газрын хөрс элэгдэх нөхцлийг нэмэгдүүлж байна.

Ургамалжилт Дөрвөлжин сумын нийт газар нутгийн 68%-ийг (491346 га) бэлчээрт ашиглах боломжтой ургамал бүрхэвчтэй хэсэг, үлдсэн 32%-ийг элсэн тарамцаг, хад асга эзэлдэг ба энд нийт 210 гаруй мянган толгой мал (сүргийн 9.6%-ийг бод мал, 37%-ийг хонь, 53%-ийг ямаан сүрэг тус тус эзэлдэг) бэлчээрлэж, бэлчээрийн даац 1.5 дахин хэтэрснийг УЦУОШГ-ын бэлчээрийн даацын үнэлгээгээр тогтоосон байна. Малын тоо толгойн энэхүү өсөлт бэлчээр ашиглалтанд сөргөөр нөлөөлж, зудын болзошгүй эрсдэл, өртөмтгий байдлыг нэмэгдүүлэх, улмаар урт хугацаанд бэлчээрлэх талбай, бэлчээр дэх ургамлын төрөл зүйл, тэжээллэг чанар багасах эрсдэлийг бий болгодог. Дөрвөлжин сум нь уур амьсгал, байгалийн бүс, бүслүүрийн онцлогоос шалтгаалаад ургамлан нөмрөг сийрэг, ургамлын ногоорол (NDVI4)-ын утга нь олон жилийн дунджаар 0.14 буюу маш бага байна. Хэдийгээр говь, цөлийн бүсэд хур тунадас элбэг тохиолдолд говийн ургамлын сэргэн ургах чадамж болон уур амьсгалын эрс тэс нөхцөлд дасан зохицох чадвар өндөр харагдаж байгаа ч судалгаагаар тус сумын ургамлын биомасс тухайн жилийн хур тунадасны хэмжээ болон малын тоо толгой, бэлчээр ашиглалтаас хамаарч ихээхэн өөрчлөгдөж байна.

Цөлжилт, газрын доройтол Дөрвөлжин сумын бэлчээр ашиглалтын индекс 2016 оны байдлаар 1.5-1.7 дахин хэтэрсэн байна. Энэ нь 2010 оноос хойш тогтвортой нэмэгдэж байгаа малын тоо толгойн өсөлттэй шууд хамааралтай. Шинжлэх ухааны академийн Газарзүй, геоэкологийн хүрээлэнгийн 2010 онд хийсэн цөлжилтийн судалгаанаас харахад Дөрвөлжин сумын нийт газар нутгийн 2.5% нэн хүчтэй, 1.2% хүчтэй, 36.5% дунд, 50.8% сул эрчимтэйгээр цөлжилтөд нэрвэгдэж байна. Цөлжилтөнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн хувьд Онц багийн нутагт байгалийн болон хүний хүчин зүйлийн нөлөө, Таван толгой багийн нутагт байгалийн болон салхины нөлөө давамгайлж байгаа бол Буурал, Цогт, Буга багийн нутагт салхи болон хүний хүчин зүйлийн хавсарсан нөлөө давамгайлж хамгийн ихээр цөлжилтөнд өртсөн байна. Дөрвөлжин сумын бэлчээрийн даац дунджаар 2 дахин хэтэрсэн, харин Буурал, Цогт багуудад 3.5-4.0 дахин хэтэрчээ.

Усан хангамж ба хэрэглээ Тус сум нь Хяргас нуур-Завхан голын сав газарт хамрагдах ба Багануур, Завхан голоос өөр нуур, томоохон болон жижиг гол, горхи багатай, гадаргын усны нөөцөөр хомс юм. 100 гаруй тооны гүний худаг байдаг. Олон жилийн динамикаас хүн, малын усны хэрэгцээ нийлээд жилд дунджаар 370.000 тн байна. Дөрвөлжин сумын хүн ам олон жилийн дунджаар жилд 14.000-21.000 тн ус хэрэглэдэг бол цаашид 2021 оныг хүртэл хүн амын дундаж өсөлт одоогийн хэмжээнд байхаар тооцоход жилд дунджаар 18.000 тн ус хэрэглэхээр байна. Мал аж ахуйн хэрэгцээнд олон жилийн дунджаар 170.000-402.000 тн усыг жилд хэрэглэж хүн амын усны хэрэгцээнээс 10-20 дахин их усыг мал аж ахуйд ашигласаар иржээ.

Ан амьтан ба Тусгай хамгаалалттай газар нутаг (ТХГН) Дөрвөлжин сум нь байгаль, экосистемийн хувьд биологийн олон төрөл, зүйлийн ховор, нэн ховор амьтдын амьдрах орчин, зарим амьтдын хувьд хоргодон амьдрах нэн таатай нөхцөл бүрдсэн нутаг юм. Онц багийн нутаг Сээрийн нуруунд дэлхий дээр байгальд бүрмөсөн устаж үгүй болсон цорын ганц зэрлэг адуу тахийг сэргээн нутагшуулж байна. Үүний зэрэгцээ Монгол улсын улаан номонд орсон хар сүүлт зээр, бөхөн, янгир, шилүүс зэрэг амьтад бий. Эдгээр амьтдын тархалт, тоо толгойд нөлөөлөгч голлох хүчин зүйлс нь нүүдэл, шилжилт хийх хязгаарлагдмал нөхцөл, идэш тэжээлийн хомсдол, ган зуд зэрэг байгалийн үзэгдэл, бэлчээр, булаг шанд, задгай усны хомсдол зэргээс гадна уул уурхай, малын тооны хэт өсөлт, хууль бус агнуур зэрэг хүний шууд болон дам нөлөө шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэж байна.

2.2 Нийгэм

Аймгийн нийт хүн амын 4 орчим хувь буюу 2153 хүн амьдардаг. Нэг хавтгай дөрвөлжин километр 0.3 хүн ноогддог тус сум нь хүн ам цөөтэй, хэт сийрэг сумын тоонд багтана. Дөрвөлжин сумын нийт оршин суугчдын 49 хувийг эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам эзэлдэг нь улс (40), баруун бүс (46), аймгийн (48) дунджаас өндөр үзүүлэлт юм. Хэдийгээр сумын нийт ажиллах хүчний 88 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байна. Олон жилийн туршид тасралтгүй буурч байсан хүн амын тоо сүүлийн жилүүдэд уул уурхайгаас хамааралтайгаар өсч (механик өсөлт) байна.

Боловсрол 2016-2017 оны хичээлийн жилд Дөрвөлжин сумын 9 жилийн сургалттай ерөнхий боловсролын сургууль (ЕБС)- д 224 сурагч хамрагдсан байна. 2017 оны 3 дугаар сарын байдлаар тус суманд 15-аас дээш настай 1509 иргэн бүртгэлтэй байгаагаас огт боловсрол эзэмшээгүй 42 (3%), бага ангийн боловсролтой 174 (12%), дипломын болон дээд боловсролтой 187 (12%), техникийн болон тусгай мэргэжлийн дунд боловсролтой 207 (14%) иргэн тус тус байна. Бичиг үсэгт тайлагдаагүй бүлэгт хүйсийн хувьд эрэгтэйчүүд зонхилж, бүрэн дунд, дээд боловсролтой эмэгтэйчүүд тус суманд ихэнх хувийг эзэлж байгаа бөгөөд эрэгтэйчүүд техникийн болон мэргэжлийн боловсрол түлхүү эзэмшсэн

байдал харагдаж байна. Тус суманд 50 хүүхдийн хүчин чадал бүхий нэг цэцэрлэг ажиллаж, 29 хүүхэд сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтанд хамрагдаж байна. Түүнчлэн сүүлийн жилүүдэд төрөлт нэмэгдэж, сургуулийн өмнөх боловсрол, цэцэрлэгт хамрагдалт тэр хэрээр өсч байна.

Эрүүл мэнд Дөрвөлжин сум нь нийт эмнэлгийн ажилтанд ноогдох хүн амын тоогоор улсын дундаж түвшинд байгаа, сүүлийн жилүүдэд эмнэлгийн нэг ажилтанд ногдох хүн амын тоон үзүүлэлт багасч, улмаар нэг иргэнд зарцуулах эрүүл мэндийн зардал өсч, сумын эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг илэрхийлсэн эерэг үзүүлэлтүүд гарч байгаа хэдий ч нэг их эмчид ногдох хүний тоогоор улсын дунджаас 3.2 дахин, аймгийн дунджаас 3 дахин илүү хэвээр байна.

Дөрвөлжин суманд хүн амын нас баралтын тэргүүлэх шалтгаанд зүрх, судасны тогтолцооны өвчлөл, хорт хавдар, осол гэмтэл орж байна. Хорт хавдар, артерийн даралт ихсэх өвчин, чихрийн шижин өвчний болон хорт хавдрын шинэ тохиолдол 21 аймгийн дундажтай харьцуулахад өндөр байна.

2.3 Эдийн засаг

Дөрвөлжин сумын эдийн засаг мал аж ахуй, жижиг дунд үйлдвэр, байгалийн нөөцийн ашиглалт (чацаргана, суль, цульхир г.м.), төрийн захиргаа, үйлчилгээ, бизнес худалдаа, уул уурхай, газар тариалан зэрэг 7 төрлийн эх үүсвэрээс бүрдэж сумын эдийн засаг хангалттай сайн төрөлжиж эхэлж байгааг илэрхийлнэ. Сумын нийт өрхийн 50 гаруй хувь нь мал аж ахуйн салбараас 100 хувь хамаарч, үлдсэн 50 хувь нь хосолмол байдлаар эдийн засгийн эх үүсвэрээ бүрдүүлж байна.

Мал аж ахуй Дөрвөлжин сумын эдийн засгийн үндсэн салбар нь мал аж ахуй ба өнөөгийн байдлаар малын тоо 210 гаруй мянган толгойд хүрч бэлчээрийн даацаас 2.2 дахин хэтэрсэн нь сумын хэмжээнд бий болж буй хөрсний элэгдэл, цөлжилт, бэлчээрийн доройтлын нэг хүчин зүйл болж байна. Сумын нэг хүнд 120 хонин толгой мал (амьжиргааны босгоос 50 толгойгоор өндөр) ногдож, аймагтаа 5 дугаар байранд эрэмбэлэгдэж байна.

Жижиг дунд үйлдвэрлэл (ЖДҮ): 2011 оноос эхлэн Монгол улсын төсвийн тухай хуулиар Сум Хөгжүүлэх Сан (СХС)-г бий болгож нэг суманд дунджаар 250-280 сая төгрөгийг хуваарилж байсан ба тэр нь хүүгийн хамтаар одоо нэг суманд ойролцоогоор 350-400 сая төгрөг болж өссөн байна. Түүнийг бага хүүтэй эргэн төлөгдөх сан байгуулах замаар сумын иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэх, ЖДҮ хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор ашиглаж байна. Сумын хэмжээнд улсын бүртгэлтэй 49 ААН байгаагаас тогтмол үйл ажиллагаа явуулдаг ЖДҮ ангилалд харъяалагддаг 11 ААН байна. Эдгээр ЖДҮ-ээс 8 нь зөвхөн сумандаа, 2 нь тойргийн сумдад, 1 нь гадаадын зах зээлд борлуулалт хийж байна.

3. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний орчны хяналт шинжилгээний хэсэгт тусгагдсан хуваарийн дагуу тус хөтөлбөрийг Баруун бор толгой-1 талбайд 2019 оноос эхлэн хэрэгжүүлж байгаа ба 2024 оны төлөвлөгөөнд хяналт мониторингийн ажлыг үргэлжлүүлэн хийнэ.

2024 оны БОМТ-г хэрэгжүүлэхэд шаардагдах нийт зардал 8,580,000.0 /найман сая таван зуун наян мянга/ төгрөг байхаар төсөвлөсөн бөгөөд үүний 50 хувийг “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.9, 9.10, “Ашигт малтмалын тухай” хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1.8-д заасны дагуу “Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай данс” буюу Төрийн сангийн 100900013406 тоот дансанд байршуулсан.

Баруун бор толгой–1 талбайн Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд байршуулсан барьцаа хөрөнгийн мэдээлэл

Лицензийн дугаар	#	Огноо	Тухайн жилийн БОМТөлөвлөгөөний төсөвлөсөн зардал (мян.төг)	Байршуулсан хөрөнгө, мян.төг		
				Байршуулсан (мян.төг)	Шилжүүлэн тооцсон	Нийт
MV-017666	1	2019.05.10	15,170	7,585	-	7,585
	2	2020.01.29	18,240	1,532	7,585	9,117
	3	2021.12.31	18,480	9,240	-	9,240
	4	2022.03.18	18,480	9,240	-	9,240
	5	2023.01.18	16,504	8,877	-	8,877
	6	2023.12.27	8,580	4,290	-	4,290
	Нийт					

4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

5. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

9. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой талбайд 2024 онд уурхайн олборлолт хийх газрын зөвшөөрөл гараагүй тул аливаа үйл ажиллагаа явагдахгүй юм.

11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

1. Агаар орчны мониторинг							
#	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал
1.1	<u>Тоосжилт</u> Нийт тоос, рм 10, рм 2.5	Хяналтын 2 цэг	Олборлолт, өрөмдлөгийн ажил эхлэх үед	Жилд 2 удаа	150.0	600.0	MNS4585:2016 Зөөврийн багажаар зааврын дагуу дээж авах
1.2	Тоосжилтын тархалт	Гол замаас салхины доод чиглэлд 100, 200, 300м-т			20.0	40.0	ЕРА хүлцэх хэмжээ Зориулалтын бортого ашиглан идэвхгүй аргаар тооцох
1.3	<u>Агаар бохирдуулагч хий</u> - SO ₂ Хүхэрлэг хий - NO ₂ Азотын давхар исэл	Хайгуулын талбайн хяналтын 2 цэг			15.0	60.0	MNS4585:2016 Зөөврийн багажаар зааврын дагуу хэмжих, дээж авах
					Дэд дүн	700.0	
2. Хөрсний мониторинг							
2.1	Хүнд металл	ББТ-1 талбайн хяналтын 4 цэг	Жил бүр	2 удаа	225.0	1800.0	MNS5850:2018 Хөрсний чанар
2.2	Микробиологи		Жил бүр	2 удаа	25.0	200.0	MNS 3297:1991 Хөрсний ариун цэврийн үнэлгээний үзүүлэлтийн норм, хэмжээ MNS 3298:1990 Хөрсний дээж авах
2.3	Агрохими		Жил бүр	1 удаа	150.0	600.0	MNS 3310:1991 Хөрсний агрохимийн үзүүлэлт, MNS 3298:1990 Хөрсний дээж авах
					Дэд дүн	2600.0	
3. Усан орчны мониторинг							
3.1	Бүрэн шинжилгээ	Орон нутгийн 3 худаг 1. Ташир-1 2. Ташир-2 3. Дөрөлжийн улаан	Жил бүр	Худгууд ажиллах үед	380.0	2280.0	MNS 6148:2010 Газрын доорх усыг бохирдуулагч бодисын хүлцэх хэмжээ MNS ISO 5667-11:2000 Гүний уснаас дээж авах зөвлөмж
					Дэд дүн	2280.0	

Баруун бор толгой-1 талбайн Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө 2024

4. Ургамлын мониторинг

	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамж ийн тоо	Нэгжийн зардал, /мян.төг/	Нийт зардал, /мян.төг/	Баримтлах стандарт, арга аргачлал
4.1	Унаган ургамлын хяналт Тусгаг бүрхэц, зүйлийн бүрдэл, ургацын хэмжээ	ББТ-1 талбайн хяналтын цэгүүд	Жил бүр	2 удаа	100.0	200.0	Хээрийн судалгааны аргачлал, Фото мониторинг, шугам-цэгийн бичиглэл хийх аргачлал
4.2	Ховор ургамлын хяналт Зүйлийн бүрдэл				100.0	200.0	
Дэд дүн						400.0	

5. Амьтны мониторинг

5.1	Шувуу, хөхтөн амьтдын ажиглалт (байршил, тоо толгой)	ББТ-1 талбайд тогтоосон замналын дагуу	Жил бүр	1 удаа	1500.0	1500.0	Амьтны судалгааны арга зүй, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Ашигт малтмалын тухай хууль, БОНБНУ 2018
Дэд дүн						1500.0	

6. Түүх соёлын өвийн мониторинг

6.1	Хадны зургийн хяналт	ББТ-1 талбай	Жил бүр	2 удаа	50.0	100.0	Бүртгэл хийх
Дэд дүн						100.0	
НИЙТ ДҮН						7580.0	

12. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Баруун бор толгой-1 тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд 2024 онд Удирдлага зохион байгуулалтын дараах ажлыг хийхээр төлөвлөлөө.

Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх урдирдлага зохион байгуулалтын ажил

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцсан албан тушаалтан	Тайлбар
Хөндлөнгийн хяналт шинжилгээ					
1	Хөндлөнгийн хяналтаар хөрсний дээж авах	700.0	4, 8-р сард	Баян Айраг уурхайн БО-ны ахлах мэргэжилтэн зохион байгуулж, Завхан аймгийн УЦУОШГазартай хийсэн гэрээний дагуу тус газрын мэргэжилтнүүд ирж хийнэ.	Хөндлөнгийн лаб-т тодорхойлуулсан үр дүнгээр баталгаажуулах
2	Хөндлөнгийн хяналтаар агаар орчны хэмжилт хийх	300.0	4, 8-р сард		
	Нийт дүн	1000.0			

13. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

БОМТ-ний биелэлтийг оролцогч талуудад мэдээлэх, хүргэх

#	БОХТ-ний биелэлтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Тайлагнах зардал /мян.төг/	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан	Зохион байгуулах газар
ТАЙЛАГНАХ							
1	БОАЖЯ, Завхан аймгийн БОАЖГазар	Жилийн тайланг боловсруулан хүргүүлэх	Төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн дагуу хэрэгжүүлсэн ажлын тайлан	11 сарын 01-ний дотор	-	Байгаль орчны дэд дарга	Байгаль орчны хэлтэс
2	Сумын ЗД, Байгаль орчны улсын байцаагч, байгаль хамгаалагч	Батлагдсан тайлангийн хувийг хүргүүлэх	БОМТ-ний биелэлтийн тайлан	БОАЖЯ-аар хянагдсан гарсан үед	-	Байгаль орчны дэд дарга	
МЭДЭЭЛЭЛ ХҮРГЭХ							
3	Аймаг, сумын мэргэжлийн байгууллагын 20-25 мэргэжилтэн	Баян Айраг уурхайд	БОМТ-ний хэрэгжилтийг явцыг танилцуулах	Жилд 1 удаа	Үйл ажиллагааны төсөвт багтсан	Байгаль орчны мэргэжилтнүүд	Байгаль орчны дэд дарга
4	Сонирхогч оролцогч талуудыг хүссэн мэдээллээр хангах	Баян Айраг уурхайн талбайд эсвэл сумын захиргаа, багийн төвд	Байгаль орчны талаар тавьсан санал гомдол, хүсэлттэй холбогдох мэдээлэл	Тухайн хүсэлт тавьсан хугацаанд	-	Байгаль орчны ахлах мэргэжилтэн	Байгаль орчны захирал, дэд дарга